

Mogućnosti kreativnog izražavanja u osnovnoj školi

Lacković, Patricia

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:515285>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-02**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb](#)
[Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za pedagogiju

MOGUĆNOSTI KREATIVNOG IZRAŽAVANJA U OSNOVNOJ ŠKOLI

Diplomski rad

Patricia Lacković

Mentorica: dr. sc. Vilmica Kapac

Zagreb, 2019

Sadržaj

1. Teorijski dio	2
1.1. Uvodna razmatranja o kreativnosti.....	3
1.2. Definiranje ključnih pojmova.....	6
1.3. Teorijski pristupi kreativnosti	8
1.4. Kategorije kreativnosti	10
1.4.1. Kreativna osoba	10
1.4.2. Kreativni proces	11
1.4.3. Kreativni produkt.....	12
1.4.4. Kreativna okolina	13
1.5. Odrednice i vrste kreativnosti.....	13
1.6. Kreativne tehnike	16
1.6.1. Umne mape.....	17
1.6.2. Oluja ideja (brainstorming)	17
1.6.3. Šest šešira (tehnika paralelnog mišljenja)	18
1.6.4. Provokacija (poticanje eksperimentiranja)	19
1.6.5 Brainwriting.....	19
1.6.6. Sinektika	19
1.6.7. SCAMPER	20
1.7. Kreativnost u odgojno-obrazovnom procesu.....	21
1.7.1. Kreativnost u nastavi	25
1.7.2. Kreativnost učenika	29
1.7.3. Kreativnost učitelja.....	30
1.8. Značaj kreativnosti u suvremenom društvu.....	37
2. Empirijski dio	42
2.1. Cilj istraživanja.....	43
2.2. Problem istraživanja	43
2.3. Istraživačka pitanja.....	44
2.4. Metoda, instrumenti i postupak istraživanja.....	44
2.5. Sudionici istraživanja	46
2.6. Vrijeme i mjesto istraživanja.....	46
2.7. Obrada podataka.....	47
2.8. Analiza i interpretacija podataka	47
3. Zaključak	58
4. Literatura:	64
5. Prilozi	67

1. Teorijski dio

Predmet proučavanja ovog diplomskog rada je kreativnost u osnovnoškolskim uvjetima. Odabrala sam upravo ovu temu iz područja školske pedagogije i didaktike zbog vlastite motiviranosti i želje za boljim uvidom u trenutno stanje odgojno-obrazovnog procesa u osnovnoj školi. Motivacija za ovo područje je kroz moje školovanje rasla, budući da sam se često osjećala sputano što se vlastitih kreativnih potencijala tiče. Smatram da bi učitelji (razredne i predmetne nastave) trebali biti visoko intrinzično (i ekstrinzično) motivirani za svoj rad, budući da izravno utječu na formiranje ličnosti, odgoj i obrazovanje djece i mladih; također smatram da bi se učitelji trebali kreativno izražavati, prilagoditi nastavu učenicima, poticati učenike na kreativno i kritičko mišljenje te omogućiti i dopustiti učenicima vlastito kreativno izražavanje i poticati ih u istom. Učitelji ne bi smjeli dopustiti da ih sustav “proguta” već bi se trebali kontinuirano usavršavati i ulagati u sebe i stjecati nove kompetencije. Prema Glasseru (2005) uspješno poučavanje vjerojatno jest najteži posao na svijetu, te bi se odgojno-obrazovni radnici često trebali zapitati kako djeluju te kako stvoriti kvalitetnu školu. Dr. Glasser upozorava da je tradicionalno upravljanje prisilom u školama korijen problema te predlaže da “šefovanje” koja učenike i učitelje pretvara u suprotne strane, zamijenimo upravljačkim sustavom koji ih približava i spaja. Upravo kreativnost omogućuje učiteljima da udovolje zahtjevima odgojno-obrazovnog sustava na aktivan i motivirajući način, organizirajući za učenike dragocjena iskustva, kombinirajući razne kreativne tehnike i različite metode poučavanja. Treba prestati prisiljavati učenike da poboljšaju rezultate na testovima postignuća (koja im vrlo malo znače) i početi ih poučavati tako da zadovolje svoje potrebe - omogućiti im kreativnost; problemi discipline tad će nestati i učenicima će uspjeh u školi predstavljati zadovoljstvo (Glasser, 2005).

Nadalje u ovom radu iznesena su uvodna razmatranja o kreativnosti u današnje doba, definicije ključnih pojmova, sažeti su teorijski pristupi kreativnosti, zatim objašnjene kategorije kreativnosti kao i odrednice te vrste kreativnosti, a zatim su u nastavku opisane kreativne tehnike. Pojedine kreativne tehnike su ukratko objašnjene jer upravo one mogu biti moćan alat za poticanje kreativnosti djece (ali i učitelja) u školi. U nastavku slijedi poglavlje Kreativnost u odgojno-obrazovnom procesu gdje se razlaže kreativnost i njen značaj općenito u nastavi, te kreativnost učenika kao i kreativnost samih učitelja. Slijedi empirijski dio - istraživanje provedeno u osnovnoj školi (koju je i sama autorica ovog rada pohađala za svog

osnovnoškolskog obrazovanja) kojim se željela istražiti učiteljska perspektiva u poimanju kreativnosti i mogućnostima kreativnog izražavanja u osnovnoj školi. Objašnjeni su cilj i problem istraživanja, navedena istraživačka pitanja, metoda, instrumenti i postupak istraživanja, te informacije o sudionicima, vremenu i mjestu istraživanja, a zatim slijedi obrada podataka. Nakon toga uslijedila je analiza i interpretacija podataka, a rad završava zaključkom ove sveobuhvatne teme te popisom literature i priložima. Ukupno gledano, cilj ovog rada je pobliže istražiti fenomen kreativnosti s naglaskom na učiteljsku perspektivu, te pronaći načine kako bi se kreativnost od strane učitelja i od strane učenika mogla implementirati u odgojno-obrazovni proces današnjice i učiniti naš školski sustav prohodnijim, zanimljivijim i efikasnijim, gdje se ljudski potencijali ne sputavaju već njeguju i razvijaju. Kako bi školski sustavi bili u skladu sa zahtjevima koje nosi 21. stoljeće, potrebno je pridavati više pažnje upravo poticanju i razvijanju kreativnog mišljenja i izražavanja u učionicama. Prakticiranje kreativne nastave osigurat će da učenici ostvare svoje stvaralačke afinitete i da nakon školovanja budu samostalni, osposobljeni razmišljati kritički i kreativno te ispuniti svoje potencijale. Jer kao što se kaže:

„Znanje je moć.“ (Francis Bacon)

ALI

„Mašta je važnija od znanja.“ (Albert Einstein)

1.1. Uvodna razmatranja o kreativnosti

U današnje doba, kad je učenicima dostupna suvremena tehnologija i gubi se interes za klasičnu nastavu, postavlja se pitanje kako istu poboljšati, približiti je učenicima, učiniti je efektivnijom i efektivnijom; kako motivirati učenike i pomoći im da steknu kompetencije te razviju svoje potencijale. Kao jedno od mogućih rješenja nameće se kreativnost – kreativnost učitelja i kreativnost samih učenika. Bezbrojne su mogućnosti kreativnog izražavanja kojima bismo mogli osuvremeniti i oplemeniti odgojno-obrazovni proces primjerice kroz različite aktivnosti poput kreativnog pisanja, izmišljanja priča, vođenih fantazija, crtanja, slikanja, organiziranja izložbi, likovnih aktivnosti i radionica, glazbenih radionica, mini koncerata, izrade lutaka, maski, ukrasa, čestitaka, sakupljanja, sortiranja, recikliranja, igre pogađanja, igre u pokretu, razne didaktičke igre; više projekata, eksperimentiranja, manje strogih naputaka, ograničavanja i okvira, a više slobode. Djeci mogu biti zanimljivi i razni kvizovi, sa slikovnim pitanjima, govornim pitanjima, kao i praktične aktivnosti, igre pantomime,

promatranje i zapažanje, odabir pravog odgovora, pogađanje i drugo. Također odgojno-obrazovni proces možemo obogatiti korištenjem raznih kreativnih tehnika i metoda o kojima će biti riječ u nastavku rada. Međutim, nameću nam se mnoga pitanja poput kako, kada i gdje je sve moguće kreativno se izraziti. Danas se mnogo govori i piše o značenju i važnosti kreativnosti, ali još uvijek postoje mnoge škole koje imaju problema s implementacijom iste. Nekad se smatralo da samo rijetki pojedinci imaju “dar” kreativnosti i da kreativnost uključuje neobične talente, danas se međutim uviđa kako sva djeca posjeduju kreativne potencijale, koje treba poticati i razvijati od najranije dobi. Suvremeno je stajalište kako sposobnost kreativnog izražavanja nije u potpunosti genetski predisponirana. Talenti i inteligencija mogu dijelom biti genetski određeni, ali roditelji ekstremno kreativnih ljudi najčešće nisu imali zanimanja i karijere označene kreativnošću. Stoga je razvoj kreativnosti vjerojatno ovisan i o nasljeđu - prirodi, ali i o odgoju - utjecaju okoline (Degmečić, 2017). Naposljetku, svi ljudi, ako za to imaju odgovarajuće uvjete, znanje i vještine, posjeduju sposobnost postizanja kreativnih postignuća u nekim područjima (Hermann, 2017). Štoviše, društvo bi svakome trebalo omogućiti da u skladu sa svojim sposobnostima, uspije u tome. Kad je riječ o djeci, na to nas obavezuje i Konvencija o pravima djeteta (1990) koja u članku 29. kaže da odgoj i obrazovanje djeteta treba usmjeriti prema “razvoju osobnosti, talenata i najviših potencijala duševnih i tjelesnih sposobnosti djeteta” ili drugim riječima, da dijete ima pravo na kvalitetno obrazovanje kojem je svrha razvijanje njegove osobnosti, nadarenosti, talenata te mentalnih i tjelesnih sposobnosti i to u najvećoj mogućoj mjeri.

Iako su brojna istraživanja provedena u drugoj polovici 20. stoljeća pokazala kako učenici bolje i lakše uče pomoću različitih kreativnih tehnika, učenike se i dalje u brojnim školama obrazuje isključivo tradicionalnim nastavnim metodama. Didaktička koncepcija, koju je još u 17. stoljeću utemeljio Jan Amos Komensky, nije u skladu s kreativnim procesom. Kreativni proces se ne preklapa s predmetno-satnim sustavom po kojem se odvija nastava. Primjerice, ako učenik pod nastavom Matematike dobije neku glazbenu ili likovnu inspiraciju ili ako pak pod nastavom Hrvatskog jezika dobije neku ideju za novo matematičko rješenje teško će prijeći na ostvarenje te ideje ili inspiracije, a da pritom ne ometa nastavu na kojoj prisustvuje. Isto tako na nastavi na kojoj se očekuje da učenici budu kreativni i da slikaju, pišu pjesme ili priče teško je zamisliti da će svi učenici u isto vrijeme dobiti inspiraciju i prijeći na ostvarenje. Osim toga, treba imati na umu da kreativni proces ima različito trajanje. Priča može imati nekoliko rečenica, ali i mnogo stranica, a za slikanje slike ili oblikovanje skulpture nekome će biti dosta nekoliko minuta, dok će drugi na tome raditi satima ili danima. Sve navedeno inkompatibilno je s nastavom podijeljenom u

četrdesetpetminutne nastavne sate, ali ipak i u tim okolnostima moguće je stvarati pedagoške situacije koje će poticati kreativnost. Budući da je kreativnost važna ljudska značajka, potrebno ju je poticati u nastavi kako bi nastava bila bliža ljudskim potrebama, a time i kvalitetnija i produktivnija. U poticanju kreativnosti nužno je uključiti sve djelatnike odgojno-obrazovnih ustanova te obitelj i cjelokupnu zajednicu (Mail, 1968). Djelatnici odgojno-obrazovnih ustanova trebali bi biti spremni na cjeloživotno učenje kako bi mogli poticati kreativnost i biti u korak s vremenom. Kako ljudi danas u školama provode veliki dio svog života (djetinjstvo, adolescenciju i mladost) otvara se problem smisla nastave koja nije okrenuta razvoju jedne od najvažnijih ljudskih karakteristika - kreativnosti. Na tom tragu, u svom izlaganju o kreativnosti engleski pedagog Ken Robinson naglašava: "Vjerujem da je kreativnost u odgoju i obrazovanju jednako važna kao i pismenost i trebamo se jednako prema njoj odnositi."¹ Međutim, mnogobrojne kritike upućuju da škola po svojoj tradiciji još uvijek ne potiče dovoljno kreativnosti kod učenika. Kad je riječ o nastavi, još uvijek dominira frontalna predavačka nastava koja se svodi na pasivnu slušalačku ulogu učenika (Bognar, 2006).

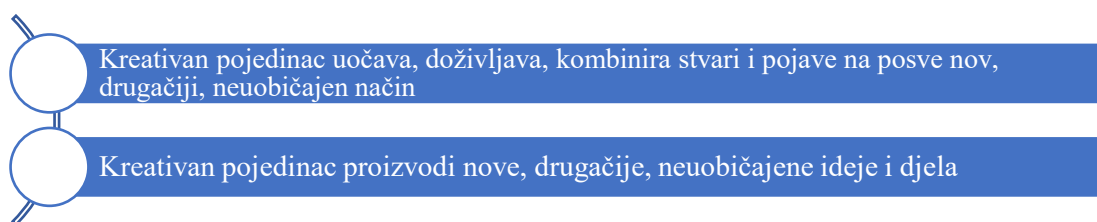
Mnogi vrhunski stvaraoci imali su poteškoća u ostvarivanju zadataka koje postavlja škola. Poznate su činjenice kako istaknuti znanstvenici i umjetnici često nisu bili prepoznati u školi i čak su smatrani lošim učenicima (a kasnije su se dokazali kao vrhunski stvaraoci). Primjerice Isaac Newton je u školi imao loše ocjene, jedan od najboljih hrvatskih književnika A.G. Matoš bio je ponavljaj, veliki kemičar Luis Pasteur imao je osrednje ocjene iz kemije, a Thomasa Edisona je učitelj etiketirao kao glupog, da ništa ne može naučiti. Za jednog od najvećih tenora Enrica Carusa, učitelj Glazbene kulture rekao je da ne može pjevati jer nema glasa. Poremećaj čitanja (disleksiju) imali su poznati dječji pisac Hans Christian Andersen, slikar i znanstvenik Leonardo da Vinci, kompozitori Wolfgang Amadeus Mozart i Ludwig van Beethoven, znanstvenik i inovator Thomas Edison, slikar Pablo Picasso, glazbenik John Lennon i mnogi drugi.² Svi su oni bili, po definiciji koja vrijedi danas u školi, učenici s posebnim potrebama i vjerojatno svoj razvoj ne duguju školi nego nekim drugim okolnostima u kojima su odrastali.

¹ http://www.ted.com/talks/lang/scr/ken_robinson_says_schools_kill_creativity.html

² https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_people_diagnosed_with_dyslexia

1.2. Definiranje ključnih pojmova

Pojam kreativnost uobičajeno podrazumijeva stvaranje nečeg novog no nije ga moguće jednoznačno odrediti – u psihološkoj literaturi postoji više od 60 različitih definicija kreativnosti (Slunjski, 2013). Tako i u pedagoškoj literaturi različiti autori navode drugačije definicije kreativnosti što upućuje na to koliko je taj pojam još uvijek složen te kako ga je teško jednoznačno odrediti. Postoje dvojbe u shvaćanju i definiranju pojma kreativnosti, dok jedni smatraju da je kreativan samo onaj pojedinac koji proizvodi, drugi misle da je i sposobnost uočavanja neobičnog znak kreativnosti. Kao glavne osobine kreativnosti uzimaju se dva elementa (Čudina-Obradović, prema Huzjak, 2006):

1) Kreativnost (stvaralaštvo) – “aktivnost koja daje nove, originalne proizvode, bilo u materijalnoj bilo u duhovnoj sferi, koji se ne mogu pripisati imitaciji već ranije postojećih proizvoda jer su od njih bitno drugačiji. Karakteristika je tih proizvoda, dakle, da bolje, uspješnije i racionalnije udovoljavaju individualnim i društvenim potrebama od ranije postojećih proizvoda.” (Petz, 2005, str. 175)

2) Kreativnost (stvaralačko mišljenje) – “predstavlja oblik mišljenja u čijoj je osnovi složena, intelektualna aktivnost koju karakteriziraju originalnost i društveno priznata vrijednost rezultata te aktivnosti. Svojstvo originalnosti pripisuje se onim produktima misaone djelatnosti kojima se dolazi do nečeg novog, neobičnog, rijetkog, osobitog“ (Svedružić, 2005, str. 15)

3) Kreativnost – “stvaralaštvo kojim se stvara nešto novo, drugačije od dotadašnjeg, koje uključuje rješavanje problema na svoj način, otkrivanje do tada nepoznatog. Kreativnost je najviši oblik stvaralaštva, kao što je i kreativni ili inventivni rad najviši oblik rada. Kreativnost se zasniva na domišljatosti, dosjetljivosti, pronicljivosti, izumiteljskom daru, stvaralačkoj fantaziji, divergentnom i fleksibilnom mišljenju. Plodovi kreativnog procesa jesu originalno djelo, racionalizacija rada, unapređenje organizacije, ušteda materijala i vremena, pronalazak, izum, otkriće“ (Ozimec, 1987, str. 20)

4) Kreativnost – “skup osobina i sposobnosti koje su potrebne određenoj osobi da uoči, otkrije, predvidi i doživi stvari i pojave na sebi svojstven način. Te osobine kreativnom pojedincu pružaju mogućnost da svoj doživljaj svijeta pretoči u kreativno djelovanje koje će rezultirati nastankom kreativnog proizvoda“ (Ozimec, 1996, str. 18)

5) Kreativnost – “mišljenje i odgovarajući proces koji povezuje naše prethodno iskustvo, odgovore na stimulanse (objekte, simbole, ideje, ljude, situacije) i stvaranje najmanje jedne jedinstvene kombinacije“ (Parnes prema Isenberg i Jalongo, 1997).

6) Kreativnost – “sposobnost stvaranja jedinstvenoga i novoga rješenja, ideja, proizvoda i sl. Rezultati moraju biti originalni i statistički rijetki. Kreativni uradak mora u nekoj kulturi biti ocijenjen vrijednim, korisnim, uporabljivim (u području djelatnosti u kojoj je nastao), tj. što je novo ili drukčije nije uvijek i kreativno već je često neprihvaćeno ili čudnovato. Pod kreativnošću se podrazumijevaju: kreativni proizvodi, kreativni pojedinci (ili skupine), kreativni procesi i kreativna okolina.“ (Hrvatska Enciklopedija³)

Prema Bognaru (2008) zajednička definicija koja obuhvaća većinu gledišta mogla bi glasiti da je **kreativnost** sposobnost pojedinca da proizvodi određenu novinu na već postojeće stanje ili ideje bilo u materijalnoj ili duhovnoj sferi (rješenja, ideje, umjetnički oblici, proizvodi ili teorije), da je ta novina ekonomična, originalna i primjenjiva unutar određenoga socijalnoga konteksta, te da je pozitivno usmjerena (Bedeković, Zrilić, 2009). Slično navodi i Slunjski (2013) definirajući kreativnost kao mentalni proces koji uključuje stvaranje nekih novih ideja i pojmova, novih rješenja problema te stvaranje veza između postojećih ideja ili pojmova. U današnje vrijeme kreativnost je jedna od najvažnijih karakteristika uspješnih pojedinaca, te nužna pretpostavka za nastanak i razvoj inventivnog društva. To možemo iščitati već u samom leksemu kreativnost čiji korijen u latinskom *creare* znači stvoriti nešto novo i *creator* što znači izumitelj ili začetnik (Cvetković-Lay, Pečjak, 2004). Na temelju latinskih korijena nastala je suvremena riječ kreativnost koja se također prvenstveno odnosi na sposobnost stvaranja i predstavlja karakteristike koje trebaju posjedovati pojedinci kako bi kreirali novi misaoni ili materijalni proizvod. Suvremena riječ kreativnost prema tome može predstavljati “moć stvaranja, izumljivanje ili proizvodnju; umjetničko stvaralaštvo i sudjelovanje u nečemu korisnom ili vrijednom“ (Bognar prema Simel, Gazibara, 2013, str. 189). Iz toga se može pretpostaviti da kreativnosti postoji otkad postoji stvaratelja i izumitelja jer je ona neophodna osobina za kreiranje novih društveno

³ <http://www.enciklopedija.hr/>

korisnih proizvoda. Prema Slunjski (2013), ljudi su kreativnost iskazivali još dok su živjeli u pećinama, a ona je bila nužna kako bi uopće preživjeli. No osim za egzistencijalna pitanja, već u ono davno vrijeme ljudi tj. praljudi su se imali potrebu kreativno izražavati i to na različite umjetničke načine.

Stvaralaštvo

Kreativnost čini preduvjet za umjetnost i stvaralaštvo. Svaki kreativni pothvat prvo zahtijeva smišljanje novih ideja koje će potom biti realizirane u originalne umne i materijalne tvorevine. Svaka od tih tvorevina mora imati poseban značaj za društvo ili za nekog određenog pojedinca ili skupinu ljudi kako bi bila prepoznata. Razvijanjem kreativnosti i odobravanjem kreativnog mišljenja u školi, istovremeno se učenike potiče i na stvaralaštvo. Stvaralaštvo je čovjekova potreba, no treba uzeti u obzir da se ona javlja tek nakon što su zadovoljene druge potrebe. Važno je u školi stvoriti uvjete u kojima će se osnovne potrebe učenika zadovoljiti, a nakon toga odmah i potreba za stvaralaštvom. Kod mladih treba njegovati potrebu za stvaralaštvom poticanjem stvaralačkih procesa u nastavi (Stevanović, 2012).

Također, jedan od načina definiranja kreativnosti bio bi i kroz njene karakteristike, a to su: uključenost imaginativnog razmišljanja ili ponašanja, svrsishodne aktivnosti (usmjerene na ostvarivanje cilja) te konačni ishod koji treba biti kreativan i vrijedan u odnosu na cilj aktivnosti. Nadalje, karakteristike kreativnog mišljenja i ponašanja su i propitivanje usvojenih pravila i pretpostavki, stvaranje inventivnih veza i povezivanje stvari koje uobičajeno nisu povezane, zamišljanje onoga što bi moglo biti, testiranje drugačijih, svježih pristupa, kritički osvrt na ideje, akcije i rezultate (NACCCE, 1999).

1.3. Teorijski pristupi kreativnosti

Moderna istraživanja o kreativnosti započinju Guilfordovim predavanjem na temu kreativnosti 1950. godine. Prvotno su se istraživanja o kreativnosti temeljila na proučavanju osobnosti izuzetno kreativnih ljudi. Sedamdesetih i osamdesetih godina fokus istraživača prebačen je na kognitivni pristup, odnosno na unutarne mentalne procese koji se pojavljuju kod kreativnih ljudi. U osamdesetim i devedesetim godinama prošlog stoljeća aktualan postaje sociokulturalni pristup – interdisciplinarni pristup koji se temelji na kreativnim socijalnim grupama, grupama ljudi u socijalnom i kulturnom kontekstu te uključuje sociologe, antropologe, povjesničare i druge (Slunjski, 2013).

Humanisti su pošli od hipoteze da je kreativnost imanentna svakom ljudskom biću. Kritizirajući psihoanalitički pristup koji svoje teorije gradi na proučavanju psihički bolesnih osoba oni su izučavajući zdrave i samoaktualizirane pojedince došli do zaključka da je kreativnost jedna od njihovih bitnih karakteristika. Zapravo ona je pokazatelj da je neka osoba u potpunosti razvila svoju ljudskost. Tako Carl Rogers (1969, str. 290) govori o potpunoj osobi (fully functioning person) i ističe da je takva osoba uvijek kreativna:

Svojom senzitivnom otvorenosti prema svijetu, svojim povjerenjem u vlastite sposobnosti da oblikuje nove odnose s okolinom, to je tip osobe iz koje proizlaze kreativni produkti i kreativni način života. Ona nije nužno prilagođena svojoj kulturi i najčešće nije konformist. Ali u svako doba i u svakoj kulturi ona će živjeti konstruktivno i u harmoniji koliko joj dozvoljava balansiranje sa zadovoljavanjem potreba.

Abraham Harold Maslow (1976, str. 55) smatra da “koncept kreativnosti i koncept zdrave, samoaktualizirane, potpuno humane osobe izgleda da sve bliže i bliže idu zajedno i možda postaju ista stvar.” Uočio je zapanjujuću sličnost između opisa karakteristika kreativnih osoba koje je naveo Ellis Paul Torrance i svojih opisa samoaktualiziranih osoba. Maslow (prema Bognar, 2011) zaključuje da je kreativna osoba zdrava, samoaktualizirana i potpuno humana osoba koja će kao takva biti i bolji otac, bolji učitelj, građanin i slično. Treffinger (1988) je istražio i prezentirao različite definicije kreativnosti, a značajke kreativnosti variraju unutar i između ljudi i disciplina. Niti jedna osoba ne posjeduje sve značajke, niti ih pokazuje cijelo vrijeme, a mnoge od tih značajki mogu biti naučene i odgajane. Kao rezultat toga, teško je predvidjeti koji učenici mogu postati kreativno produktivni odrasli. Treffinger i sur. (2002) dijele popis značajki u četiri kategorije: stvaranje ideja, produbljivanje ideja, otvorenost i hrabrost za istraživanje ideja i slušanje osobnog “unutarnjeg glasa”. Društvene okolnosti u kojima ljudi ostvaruju svoje živote imaju veliki utjecaj na razvoj kreativnosti - što je društvo slobodnije i demokratičnije to je i kreativnost prisutnija. Maslow (1976) smatra da djecu moramo učiti da postanu kreativne osobe kako bi bili u stanju inovirati i improvizirati. Ne smiju se bojati promjena nego se moraju osjećati ugodno u promjenama i inovacijama; moraju biti ljudi koji se neće suprotstavljati promjenama nego ih trebaju anticipirati i u tom izazovu uživati.

1.4. Kategorije kreativnosti

Mnogi pedagozi, psiholozi i filozofi razlikuju četiri osnovne kategorije kreativnosti pa tako i Somolanji i Bognar (2008):

Ovaj pristup začeo je Rhodes (1961) i danas predstavlja opći okvir unutar kojeg se istražuje kreativnost. Potrebno je da kreativan pojedinac razmišlja razborito, ali da istodobno bude fleksibilan i otvoren za različite alternative.

1.4.1. Kreativna osoba

Svaka osoba već rođenjem posjeduje kreativni potencijal koji zatim ovisi o brojnim činiteljima. Brojna su istraživanja u psihologiji kreativnosti usmjerena na pronalaženje crta ličnosti odnosno osobina koje razlikuju kreativnu od nekreativne osobe. Somolanji i Bognar (2008) ukazuju na sljedeće značajke kreativne ličnosti: samopouzdanje, samopoštovanje, otvorenost novim iskustvima, upornost i motivacija, tolerancija na neodređenost i spremnost na rizike. Dok Stevanović (1999) kao karakteristike kreativnog učenika navodi: komunikativnost, snalažljivost, samopouzdanje, radoznalost, ustrajnost; on donosi drugačija rješenja od onih koje daje učitelj, stečena znanja primjenjuje u praksi, puno čita, sklon je tražiti dopunska objašnjenja, nije površan i problemima prilazi ozbiljno i angažirano. Isto tako Carsson (prema Arar i Rački, 2003) daje popis najčešće navođenih karakteristika kreativnoga pojedinca:

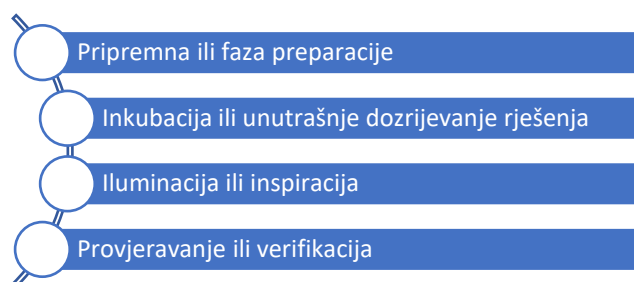
→ otvorenost "unutrašnjim" i "vanjskim" iskustvima
→ sposobnost mišljenja koje ide protiv logike
→ senzitivnost/osjetljivost i ustrajnost
→ pronalaženje reda u kaosu
→ često pita "Zašto?"

→ relativna odsutnost represije ili supresije
→ tolerancija na dvosmislenost
→ spremnost rasti i mijenjati se

Vrijedi napomenuti kako se dječja kreativnost razlikuje od kreativnosti odraslih. Odrasli posjeduju jednu vrstu ekspertnosti koja uključuje tehničku vještinu, umjetničku sposobnost, talent ili poznavanje potrebnih informacija koje mogu doprinijeti onome što stvaraju. Istovremeno, djeca imaju manje iskustva, manje su ekspertni, radni stilovi su manje razvijeni, ali to mogu kompenzirati sa svojim jedinstvenim načinima mišljenja i pristupima zadatku. Imaginacija i mašta velika su kreativna prednost koju imaju djeca (Bognar, 2010).

1.4.2. Kreativni proces

Kreativni proces je način ostvarenja kreativnog produkta (odnosi se na sam tijek kreativnog djelovanja (na slijed misli ili akcija), a završni rezultat je kreativno djelo ili produkt). Među istraživačima postoje razlike koje se očituju u broju faza kreativnog procesa. Wallsov model (1926) koji je najrašireniji obuhvaća preparaciju, inkubaciju, iluminaciju i verifikaciju. Slijedeći isti model, kreativni se proces prema Ozimec (1996) može podijeliti na nekoliko faza (ne moraju se sukcesivno slijediti već ih je moguće preskakati ili se vraćati unatrag):

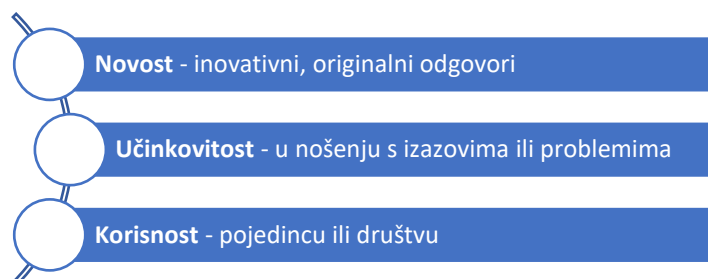

Pripremna faza označava početak stvaralačkog procesa, a može se podijeliti na uočavanje i formuliranje problema, dublje upoznavanje problema i prikupljanje građe uz pokušavanje da se pronađe rješenje problema. Nakon što se u pripremnoj fazi problem definira i pronađe se odgovarajuća građa za analizu, slijedi faza inkubacije. Poznato je da se do rješenja problema često dolazi kad se problem ostavi izvan fokusa kako bi podsvijest sama došla do najboljih rezultata. Upravo na to se oslanja i faza inkubacije koja označava prekid izvanjskog rada, te prebacivanje rada na unutrašnji plan, na plan podsvjesnih procesa (Ozimec, 1996). To je naizgled faza mirovanja, ali u njoj se odigravaju burne reakcije, ideje

se generiraju, sređuju, sazrijevaju. Faza koja slijedi je faza iluminacije (osvjetljenje problema) zahvaljujući djelovanju podsvijesti i pravljenju mnogih kombinacija, dolazi se do rješenja, rješenje izgleda kao da je došlo iznenadno, neočekivano (“aha doživljaj“). Ova faza je osjetljiva i može biti lako ometena vanjskim prekidima, često se događa na neobičnim mjestima, te ne bira vrijeme kada se pojavljuje. Rješenje se zatim provjerava u posljednjoj fazi - fazi verifikacije, koja se zasniva na provjeravanju i vrednovanju rješenja (Stevanović, 1997). Ostvarivanjem kreativnog (stvaralačkog) procesa nastaju kreativni (stvaralački) proizvodi ili produkti. Kreativni produkt (stvaralački proizvod) je prema tome krajnji rezultat kreativnog rada, koji može biti opipljiv, odnosno fizički, ali može biti i intelektualna tvorevina (Ozimec, 1996).

1.4.3. Kreativni produkt

Kreativni produkt podrazumijeva određenu novinu u odnosu na postojeće stanje, originalnost te korisnost, ekonomičnost za cijelo društvo koje se očituje kroz umjetnička, tehnička, znanstvena, gospodarska i druga područja. Kreativni produkt nastaje kao rezultat i ishodište kreativnog procesa i javlja se u više oblika, te nisu svi produkti opipljivi i trajni. Kreativni produkt može biti izražen u obliku ekspresije (stvaranje 'opipljivoga' produkta) ili impresije (sposobnost kreativnog, bogatog, detaljnog zapažanja). Najčešće spominjan kriterij određenja kreativnog produkta je novost tj. originalnost no postoje različita gledišta o tome što kreativan produkt zapravo jest (Arar i Rački, 2003). Guilford smatra kako je svaki psihološki produkt kreativnost, što znači da se ne mora raditi ni o kakvom opipljivom proizvodu. Najvažnije je da u tome svemu postoji originalnost koja može biti izražena ne samo u materijalnom proizvodu, već i u misaonim kombinacijama (Stevanović, 1997). Arar i Rački (2003) navode kako je kreativni produkt svaki čin koji zadovoljava kombinaciju tri kriterija:

Kreativan produkt mora zadovoljiti važne socijalne kriterije da bi bio prihvaćen. On nije uvijek neophodno pratitelj kreativnog procesa, te ga je u nastavnom radu teško odrediti i definirati (Arar, Rački, 2003).

1.4.4. Kreativna okolina

Kreativna okolina je okruženje u kojem pojedinac živi i koje uvelike utječe na njegov razvoj (ili sputavanje) kreativnosti. Kreativnu okolinu čine obitelj, škola, vršnjaci i cjelokupna zajednica. Kreativnost ovisi o socijalnom kontekstu:

Ontološki – kritički segment društva odlučuje što je kreativno, a što nije

Empirijski – realizacija kreativnih ideja ovisi o potpori socijalnog miljea

Da bi kreativni čin bio aktualiziran potrebna je energija pojedinca, ali i taj čin mora biti primijećen u društvu. Društva se međusobno razlikuju po tome koliko pažnje i vremena ulažu u uočavanje i prepoznavanje novih ideja. Kreativnost je razvoj novih ideja, dok je inovacija primjena tih novih ideja u praksi. Ostvarivanje kreativnih ideja uvelike ovisi o okolini u kojoj se javljaju (Arar, Rački, 2003). U nastavnom kontekstu, jedna od osnovnih pretpostavki za raznovrsne oblike poticanja kreativnog izražavanja učenika je poticajna školska okolina tj. razredno okruženje i ugodno razredno ozračje koje će omogućiti nesmetano ispoljavanje kreativnih potencijala učenika. Također, osim kreativnog razrednog okruženja i ugodnog razrednog ozračja, značajnim čimbenikom učinkovitosti kreativnog izražavanja učenika smatraju se i konkretne aktivnosti koje učitelji primjenjuju u neposrednoj praksi kako bi potaknuli kreativno izražavanje učenika. Primjenom konkretnih aktivnosti usmjerenih na poticanje kreativnosti te primjenom kreativnih nastavnih strategija učitelji učenicima svakodnevno odašilju pozitivne poruke o važnosti i značaju oslobađanja kreativnih potencijala za neposredno usvajanje nastavnih sadržaja (Bedeković, Zrilić, 2012).

1.5. Odrednice i vrste kreativnosti

Prema Slunjski (2013) kreativnost uvijek sadržava originalnost tj. nešto novo, neuobičajeno i nekorišteno na dotad poznat način. Uzevši u obzir sva određenja kreativnosti dobivamo stalne odrednice kreativnosti:

→ stvaranje ili predlaganje nečeg djelomično ili sasvim novog
→ stvaranje postojećeg predmeta s novim svojstvima ili karakteristikama
→ zamišljanje novih mogućnosti koje još uvijek nitko nije osmislio
→ gledanje ili izvođenje nečeg na sasvim drugačiji način od normalnog ili mogućeg

Prema Cvetković-Lay i Pečjak (2004), kreativnost je moguće podijeliti na nekoliko važnih sastavnica: originalnost, fleksibilnost, fluidnost i elaboraciju. To su ujedno i Guilfordove kategorije divergentnog mišljenja.⁴ Pomoću tih odrednica moguće je prepoznati postojanje kreativnog djelovanja u različitim aspektima ljudskog života. Za ovaj rad su najrelevantniji školski uvjeti u kojima se kreativnost prema navedenim odrednicama, razvija kod učenika i učitelja. Originalnost je odrednica kreativnosti koja omogućuje osobama da dođu do ideja koje nisu poznate od prije i upotrijebe ih pri kreiranju novih proizvoda. Obuhvaća skup karakteristika koje omogućuje pojedincu da postiže iznadprosječan rezultat u aktivnostima koje obavlja (Stevanović, 2002). Kada govorimo o nastavi, Koludrović i Reić Ercegovac (2010) navode da originalnost u nastavnom procesu obuhvaća i sposobnost učenika da dođu do jedinstvenih zaključaka i rješenja, pri čemu učitelj od njih treba zahtijevati planiranje, kreiranje i smišljanje neuobičajenih načina za rješavanje zadanog problema. Nadalje, druga odrednica kreativnosti, fleksibilnost, dolazi od latinske riječi *flectre*, što znači savijati, a odnosi se na brzo pronalaženje alternativnog rješenja nekog problema (Cvetković-Lay, Pečjak, 2004). Predstavlja i mogućnost da se određena pojava sagleda iz različitih perspektiva kako bi se došlo do što je moguće više različitih rješenja nekog problema i kako bi se sukladno tome mogli donositi utemeljeni zaključci. Fleksibilnost u svojoj biti zahtijeva promjenjivost mišljenja, otvorenost novim idejama i odmak od inercije. Treća pak je odrednica kreativnosti fluentnost kojoj je cilj u kratkom vremenskom razdoblju pronaći što više mogućih rješenja i ideja, ne obazirući se pritom na razinu njihove kvalitete (promišljanje o najrelevantnijim odgovorima slijedi kasnije). U školskim uvjetima razvijanje fluentnosti ima veliku ulogu jer ona pomaže učenicima da bolje razumiju gradivo koje uče dolaskom do većeg broja ideja. Četvrta odrednica kreativnosti je elaboracija, ona je sastavnica konvergentnog mišljenja, a od posebnog je značaja u posljednjoj fazi kreativnog procesa u kojoj se provjerava upotrebljivost, primjenjivost i izvedivost proizvoda stvaralačkog mišljenja (Petz, 1992). Elaboracija

⁴ Guilford, jedan od najvećih teoretičara kreativnosti, razlikovao je konvergentno i divergentno mišljenje. Konvergentno mišljenje podrazumijeva otkrivanje jednog rješenja problema, za razliku od divergentnog koje uključuje stvaranje višestrukih odgovora te se često i koristi kao sinonim za kreativnost.

predstavlja vrednovanje upotrebljivosti produkta koji je čovjek stvorio od naizgled nepovezanih dijelova.

Veliku ulogu za razvoj kreativnosti imaju upravo vanjski utjecaji i stoga u kojoj će se mjeri kreativnost ostvariti kod različitih pojedinaca ovisi o raznim čimbenicima, a jedan od njih je dakako i nastavni proces. Kada je riječ o kreativnosti u nastavnom procesu, možemo razlikovati ekspresivnu, produktivnu, inventivnu, inovativnu i emergentnu kreativnost.

Ekspresivna kreativnost tipična je za djecu i ispoljava se slobodnim, spontanom izražavanjem unutrašnjih stanja kroz pitanja, crtež, igru... U školskom kontekstu, Stevanović (2004) ističe da se ekspresivna kreativnost odražava u učenikovom davanju neobičnih odgovora te u postavljanju zagonetnih pitanja u svakodnevnim nastavnim situacijama, dok se za razliku od ekspresivne kreativnosti, produktivna kreativnost očituje u učenikovom uspješnom korištenju vještina i tehnika koje mu omogućavaju da stvori novi kreativni proizvod. Produktivna kreativnost dakle zahtjeva dobro savladane vještine i tehnike da se napravi određena kreacija, s nekim ciljem. Nadalje, inovativna kreativnost se očituje u pronalasku novih načina da se učenik izrazi (podrazumijeva mogućnost kombiniranja starih elemenata (znanja, predmeta...) u nove cjeline), a inventivna kreativnost podrazumijeva kreiranje nečega što je novo na širem planu, ima širi društveni značaj. Naposljetku, emergentna kreativnost označava nešto što je epohalno i značajno za čovječanstvo. Ona je najviši stupanj stvaralaštva, koji se temelji na otkriću novih metoda i postupaka, novog smisla i postavljanju dotad nepostojećih teorija u sklopu neke znanosti, umjetnosti itd. (Stevanović, 2004). Među navedenim vrstama kreativnosti koje se mogu ostvariti u školskom okruženju vidljiva je povezanost i stupnjevitost. Stupanj u kojem će se kreativnost kod nekog učenika razviti ovisi jednim dijelom o učenikovim osobnim karakteristikama i predispozicijama, ali velikim dijelom ovisi i o učitelju, te količini poticaja iz okoline. Odgovarajućim poticajima i korištenjem kreativnih tehnika i metoda u sklopu nastave, učenikova se kreativnost može iz ekspresivne kreativnosti, kojom odražava dobro snalaženje u novim situacijama davanjem neuobičajenih odgovora, s vremenom razviti u emergentnu kreativnost, kao najvišu stvaralačku razinu.

1.6. Kreativne tehnike

Bit kreativnosti leži u originalnosti, genijalnosti i spontanosti koja se može pojaviti kod bilo koga, te obuhvaća kako vještine tako i maštu. Prema jednoj od definicija kreativne tehnike su metode koje potpomažu kreativni proces i mogu se koristiti za razvoj kreativnosti kroz obrazovni sustav ili stručne seminare. Kreativne tehnike koriste se u svrhu poticanja kreativnog potencijala pojedinca ili grupe pri rješavanju problema ili generiranju ideja potrebnih za razvoj novih proizvoda ili korisničkih usluga. Zabilježeno je oko 200 kreativnih tehnika, a najistraživanija tehnika je Metoda 635 (engl. Brainwriting) iza koje slijede oluja mozgova (engl. Brainstorming) i sinektika (engl. Synectics). Jedna od poznatijih tehnika je i SCAMPER tehnika koja je osmišljena za studente kako bi im pomogla misliti na nove, kreativne načine i pospješila njihovo znanje (Leopoldino i sur, 2016). Kreativne tehnike pomažu stvarati pedagoške situacije koje će poticati kreativnost, a svrha i cilj jest potaknuti učenike na divergentno mišljenje i omogućiti im da razviju te izraze svoje kreativne potencijale. Dryden i Vos (2001) govore o tome kako je nužno promijeniti dosadašnje načine učenja, te smatraju problematičnim to što se kreativne tehnike ne poučavaju u većini škola, jer su one ključ za bolju budućnost. Važno je da učitelji stalno rade na sebi, te ovladaju kreativnim tehnikama kako bi ih mogli koristiti u praksi i kako bi njihova nastava bila kvalitetnija i pedocentristička - usmjerena na učenike i njihove potrebe.

Mnogi psiholozi i pedagozi bave se istraživanjima vezanim uz poticanje kreativnosti s ciljem da pronađu najbolji mogući model poticanja kreativnosti u nastavi, te kreativne tehnike koje su najdjelotvornije. Jedan od najpoznatijih cjelovitih i uspješnih modela poticanja kreativnosti u nastavi je *Schoolwide Enrichment Model* (osmislio ga je Renzulli) te je poslužio za primjenu suradničkog učenja i poticanja kreativnosti u svakodnevnom nastavnom procesu. Temelji se na ideji prirodnog učenja u kojem je učenik aktivno uključen u rješavanje problema. Nastava je prilagođena interesima učenika te usmjerena na međupodručnu i međupredmetnu integriranost. Također je važno naglasiti da ovaj model razvija senzibilitet učitelja za predmet proučavanja, ističući važnost usavršavanja u svome radu s ciljem da učitelj odabere prikladne nastavne tehnike (Morais, Azevado, 2011). Pored Torranceovog pristupa koji zagovara mijenjanje odnosa i otvorenost za novo i drugačije, danas je kreiran čitav niz kreativnih tehnika kao što su: oluja ideja, umne mape, šest šešira, vođena fantazija, slučajni pojmovi, okidač novih ideja, šest univerzalnih pitanja, provokacije, sinektika, morfološka analiza, bionika, renatalizacija, likovi iz bajki, činkvina i

dr. čija je važnost u nastavi neizmjerena, jer takve aktivnosti osim što potiču učenike da razviju svoje kreativne potencijale i motiviraju ih, poboljšavaju odnose sudionika u nastavi, te omogućuju pogodne uvjete za suradničko učenje.

1.6.1. Umne mape

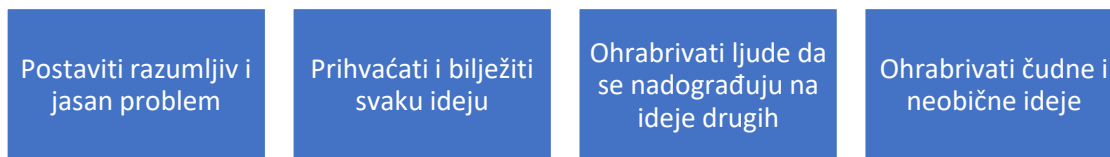
Umne mape ili karte (također se nazivaju i paukovi dijagrami) koriste se već stoljećima i dok se smatra da je prvu ikad izradio mislilac Porfirije, za prvu modernu inačicu možemo zahvaliti psihologu Tonyju Buzanu. Umne mape su analitički postupak koji služi za bolje sagledavanje problema kojim se bavimo, ali se može koristiti i za kreiranje novih ideja. One su izrazito poticajne i svrhovite u svim područjima nastave, one aktiviraju učenike i osuvremenjuju nastavu. Buzan (1988) nudi smjernice za što bolju izradu umne mape:

→ na papiru treba nacrtati ili postaviti sliku, simbol ili pojam koji označava središnju temu
→ iz glavne teme (lik ili riječ na središtu papira) se granaju linije koje ju proširuju
→ linije su međusobno, logički povezane
→ riječi su tiskane na linijama
→ svaka linija ima svoju ključnu riječ
→ preporuča se korištenje boja (roza, žuta, zelena, plava)
→ mogu se koristiti riječi, sličice, simboli i znakovi

1.6.2. Oluja ideja (brainstorming)

Pojam *oluja ideja* uveo je Alex Osborn, a dobila je ime po metodi (“using the brain to storm a problem“). Jedna je od najpoznatijih kreativnih tehnika rješavanja problema, a može se provoditi pojedinačno ili u grupi. Temeljna ideja ove tehnike razmišljanja je u stvaranju slobodnog okruženja koje će stimulirati kreativne ideje i zamisli. Cilj je da se iznese što više ideja, te se sve ideje prihvaćaju i bilježe bez prosudbe. Čimbenik koji uvelike utječe na uspješnost aktivnosti je ohrabrivanje i pohvaljivanje svih ideja i zamisli, a posebno čudnih i neobičnih (Kunac, 2015). Dakle, dva glavna načela ove tehnike su: velik broj ideja rezultira kvalitetnim rješenjem problema i izostanak kritike oslobađa neobične ideje.

Bognar (2010) iznosi četiri pravila koja bi se trebala poštovati tijekom aktivnosti oluja ideja:

1.6.3. Šest šešira (tehnika paralelnog mišljenja)

Metodu šest šešira osmislio je psiholog Dr. Edward de Bono. Ona predstavlja jedinstven i učinkovit postupak koji potiče suradnju, povećava produktivnost, kreativnost i inovativnost. Mišljenje se dijeli na šest različitih načina koji su metaforički prikazani šeširima, a promjenom šešira mijenja se način mišljenja. Potreba za ovakvom tehnikom pojavila se jer je većina ljudi sklona da uvijek i o svemu razmišlja na jedan te isti način (Leopoldino, 2016).

Bijeli šešir podsjeća na papir stoga se on odnosi na informacije, te znanje o problemu. Koristi se kako bi usmjerili pažnju na informacije koje imamo ili koje nam nedostaju. Za razmišljanje nam mogu pomoći pitanja kao što su: Što znamo? Koje informacije su nam potrebne?

Crveni šešir upućuje na vatru i toplinu te se odnosi na osjećaje ili intuitivne misli koje se javljaju s obzirom na postavljeni problem; dileme, traganja, uspjesi i poteškoće.

Crni šešir nas upozorava na rizik i moguće nedostatke naših odluka. Navodi nas na oprez i razmišljanje o mogućim negativnim posljedicama naše ideje.

Žuti šešir simbolizira vedrinu i optimizam te nastoji pronaći sve ono što je pozitivno i konstruktivno u zadanoj situaciji. Iskušava se i ispituje vrijednost i korist. Pitanja koja mogu pomoći su: Koje su prednosti ove ideje? Tko će imati koristi od ove ideje?

Zeleni šešir simbolizira plodnost i rast stoga je namijenjen planiranju i kreiranju novih ideja. Pod zelenim šeširom možemo predlagati promijene i alternative predloženim idejama. Za razmišljanje nam može pomoći pitanje: Može li se ovo napraviti na još koji način?

Plavi šešir je namijenjen razmatranju samog procesa mišljenja. Može se koristiti na početku rasprave kako bi se odlučilo o čemu će se raspravljati i što se očekuje od rasprave ili može poslužiti za razmatranje učinjenog na kraju rasprave.

1.6.4. Provokacija (poticanje eksperimentiranja)

Tehnika koja zahtjeva mišljenje koje istražuje različite i često neobične mogućnosti (a ne samo jednu mogućnost). Podrazumijeva poticanje sudionika na razmišljanje izvan okvira, na rješavanje problema na neuobičajen način. Edward de Bono je popularizirao provokaciju koristeći riječ “PO“ (kratica za provokativne operacije). Potrebno je izmisliti neobičnu izjavu za koju znamo da je u današnjoj situaciji netočna, te ona treba u nama izazvati šok. Provokacija nam daje originalno polazište za kreativno mišljenje. Bognar (2010) nudi pitanja pomoću kojih možemo istražiti sve aspekte provokativne tvrdnje: Koje su posljedice te tvrdnje? Koje prednosti uvidate? U kojim posebnim uvjetima bi to moglo biti razumno rješenje? Utvrdite principe na kojima bi se temeljila ta tvrdnja? Kako bi ona funkcionirala u ovom trenutku? Koje bi se promjene dogodile kada bi tvrdnja bila točna?

1.6.5 Brainwriting

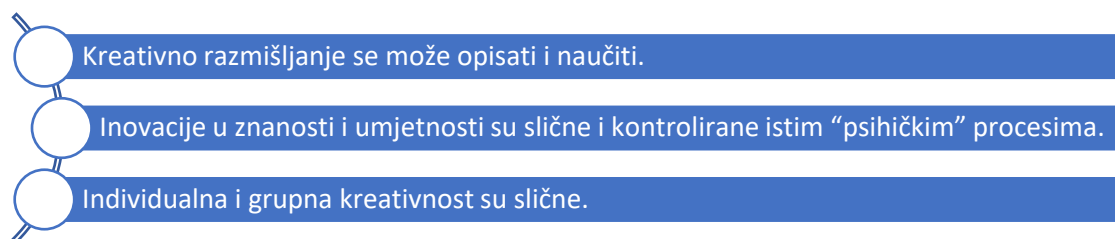
Horst Geschka i suradnici s Batele Instituta u Frankfurtu razvili su kreativnu tehniku nazvanu 635 Metoda tzv. brainwriting. Ova tehnika dopušta iznošenje više ideja istovremeno pri čemu sudionici primaju informacije paralelno, a ne serijski jednu za drugom. Na ovaj način se dramatično povećava broj predloženih ideja u istom vremenu. Osnovne smjernice su:

1.	Jasno definirati problem te ga napisati gdje će biti vidljiv svim članovima grupe.
2.	Podijeliti kartice svakom sudioniku na koji će zapisati svoje ideje, jedna ideja po kartici. Sudionici u tišini zapisuju ideje, a kada ispišu karticu prosljede je osobi s desna.
3.	Svaki član grupe u sebi pročita ideju s preuzete kartice koju bi trebali shvatiti kao poticaj za novu ideju koju zapisuju na praznu karticu. Postupak se zatim ponavlja.
4.	Nakon pola sata potrebno je skupiti sve kartice te ih postaviti na ploču. Kartice se moraju posložiti u stupce po različitim kategorijama ideja.
5.	Procjenu ideja vrše članovi grupe označavanjem ideja koje im se sviđaju. Mogu ih sve staviti na jednu ideju, ravnomjerno raspodijeliti ili napraviti bilo koju drugu raspodjelu.

1.6.6. Sinektika

Sinektika je kreativna tehnika koja stimulira misaone procese. Razvili su je George M. Prince i William J.J. Gordon 1961. godine. Današnji naziv tehnike potječe od grčke riječi

synektikós što u slobodnom prijevodu možemo prevesti kao spajanje različitih i naizgled nepovezanih elemenata. Kreativno razmišljanje se ostvaruje kroz primjenu metafora i poredbi (komparacija). Sinektika se bazira na tri pretpostavke:

-
- Kreativno razmišljanje se može opisati i naučiti.
 - Inovacije u znanosti i umjetnosti su slične i kontrolirane istim "psihičkim" procesima.
 - Individualna i grupna kreativnost su slične.

Iz ovih pretpostavki možemo zaključiti kako sinektika podrazumijeva da ljudi mogu biti kreativniji ako razumiju kako kreativnost nastaje. Važan element kreativnosti je prihvaćanje naizgled nevažnog, daje se veći naglasak na osjećaje umjesto na razum. Kroz prihvaćanje osjećajnih (nerazumnih) elemenata problema možemo uspješnije riješiti problem. Naglašava se važnost stimuliranja kreativnog ponašanja putem smanjenja negativnih utjecaja na kreativno razmišljanje kao što su kritiziranje iznesenih ideja te oslobađanja naslijeđene kreativnosti koju svi posjedujemo. Unutar tehnike su razvijene konkretne vježbe i smjernice koje pomažu formiranju konstruktivnih ideja za rješavanje problema. Ova tehnika se može primijeniti u brojnim situacijama za rješavanje problema od inventivnih sesija pa sve do konstruktivnog rješavanja sukoba (Michalko, 2010). Osmišljena je kako bismo krenuli u smjeru nelogičnosti čime dobivamo priliku vidjeti stvari na nov, kreativan način, izraziti sebe i pristupiti problemu na nekonvencionalan način. Npr. učitelji u školama muče se s problemom izostanaka učenika s nastave. Kada neki od učenika učestalo izostaje, učitelji pribjegavaju kaznama (pedagoške mjere i sl.). To se čini logično jer se nepridržavanje propisanih pravila mora sankcionirati. Nedostatak ovakvog načina rješenja problema je u činjenici da se učeniku kao kazna nameće pohađanje nastave zbog koje je i počeo izostajati s predavanja. Sinektika nam pomaže pri drugačijem razmišljanju o učeniku. Propitkujemo učenikove motive, samu kaznu, što želimo postići njome te uzrok problema. Pri tome moramo namjerno izbjeći logično razmišljanje o problemu koje nas dovodi do pogrešnog postavljanja problema, a često i apsurdnog rješenja.

1.6.7. SCAMPER

Ova kreativna tehnika obuhvaća tehnike za transformiranje bilo kojeg predmeta, usluge ili procesa u nešto novo. Predložio ju je Alex Osborne 1953. godine te ju je Bob Eberle dalje unaprijedio 1971. godine. Tehnika je namijenjena učenicima i studentima kako bi pri

rješavanju problema pristupili kreativnim razmišljanjem te pospješila njihovo znanje. Sam naziv tehnike je mnemoničke prirode, a dolazi od prvih početnih slova engleskih riječi (Schroeder, 2016):

Zamjeni nešto.	Substitute something.
Sastavi s nečim drugim.	Combine it with something else.
Uklopi nešto dodatno.	Adapt something to it.
Prilagodi ili uvećaj.	Modify or Magnify it.
Iskoristi za drugu namjenu.	Put it to some other use.
Izbaci nešto.	Eliminate something.
Vrati natrag ili presloži.	Reverse or Rearrange it.

Kreativne tehnike su dakle svjesni i promišljeni postupci za nastanak novih ideja kao i njihovu kombinaciju. Široko su rasprostranjene i prihvaćene u poslovnom svijetu gdje se svakodnevno organiziraju stručni seminari za zaposlenike i aktivno radi na implementaciji tih tehnika u samom načinu poslovanja. Obrazovni sustavi također implementiraju ove tehnike kako bi potaknuli kreativno mišljenje učenika. Na temu kreativnosti objavljeni su brojni radovi i knjige iz kojih se može iščitati važnost kreativnosti za sva područja ljudskog djelovanja. Premda neki autori tendenciozno navode kako su otkrili tajne kreativnosti i da se kreativnost može naučiti, moramo se pomiriti s činjenicom da kreativne tehnike djeluju unutar zadanih okvira (nema te tehnike koja će od nas učiniti novog Nikolu Teslu).

1.7. Kreativnost u odgojno-obrazovnom procesu

Važan aspekt odgojno-obrazovnog procesa u osnovnoj školi je kreativnost. Unatoč brojnim kontradikcijama, u novije vrijeme razbistrilo se nekoliko jasnih stavova o kreativnosti u školi (Bilopavlović, Čudina, 1997):

1.	Razvijanje kreativnosti je dužnost i posao škole, a znači poticanje učenikovih kreativnih potencijala kombinirajući učenje i kreativne aktivnosti
2.	Sva djeca imaju potencijale za razvoj kreativnosti bez obzira na to jesu li posebno darovita
3.	Razvijanje kreativnosti sastavni je dio učenja jer je to način stjecanja i primjene znanja. Znanje stečeno na kreativan način i uz poticanje kreativnosti kvalitetnije je, uporabljivije i

	dugotrajnije od znanja stečenog klasičnim školskim poučavanjem.
4.	Kreativnost nije samo sposobnost divergentnog mišljenja, stvaranja novih i originalnih ideja, već stjecanje znanja i njegovo uklapanje u nove stvaralačke cjeline. Kreativnost je učenje i posljedica učenja, ali učenje na drugačiji, aktivan i angažiran način.
5.	Razvijanje kreativnosti u školi omogućuje dvojaku korist: kvalitetnije stjecanje znanja i osposobljavanje učenika za buduće plodno stvaralaštvo.

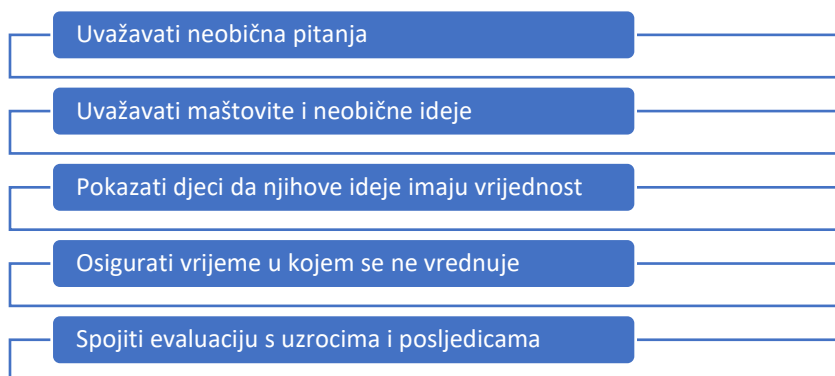
Budući da je kreativnost jedna od suštinskih karakteristika čovjeka, kvalitetna humana škola koja teži razvoju svih ljudskih potencijala ima obvezu poticati kreativnost. Kreativnost pak snažno utječe na kvalitetu nastave i čini je učinkovitijom od uobičajene nastave koja pati od dosade i koja se zasniva na strahu i raznim pritiscima. Stoga je iznimno važno da učitelji ovladaju postupcima poticanja kreativnosti kako bi ih kvalitetno mogli koristiti u svojoj praksi. Unatoč svemu navedenom, čini se da većina obrazovnih programa još uvijek ne uključuje kreativnost te učitelji učenike gotovo uopće ne poučavaju o kreativnosti i kreativnim načinima učenja i rješavanja problema. Brojni su istraživači međutim napisali niz preporuka kako njegovati kreativnost u učenika (Craft 2005, Fleith 2000, Thum & Zifkin 2006), a slijede njihove preporuke za učitelje (Degmečić, 2017):

→ otvorenost – očekujte neobična pitanja i ideje
→ evaluacija – vrijednujte rad učenika
→ iznenađenje – potaknite nepredviđeno i produbite očekivanja
→ povjerenje i sigurnost – održavajte psihološki sigurnu okolinu u učionici
→ gradite samoefikasnost – pomozite učenicima osvijestiti njihovu kreativnost
→ pomozite učenicima oduprijeti se pritisku konformizma, dopustite im biti drugačijima
→ pronalazak problema – potičite pitanja, različite odgovore, humor, preuzimanje rizika
→ definirajte i redefinirajte probleme – dopustite učenicima izabrati njihov način rješavanja
→ modelirajte kreativnost – budite model kreativnosti svojim učenicima uključujući ih u kreativna ponašanja; koristite se profilima kreativnih ljudi
→ potičite na pitanja i pretpostavke
→ ohrabrujte ideje – tražite uvijek više odgovora od učenika, podržite neobične ideje
→ pomozite učenicima razmišljati povezujući više disciplina
→ dopustite vrijeme za kreativno mišljenje i inkubaciju – odredite deset minuta unutar sata za razmišljanje te dopustite učenicima razvijati njihove kreativne ideje
→ ohrabrujte razumne rizike – dopustite pogreške, preokrenite pogreške u pozitivno

→ ohrabrujte kreativnu suradnju
→ motivirajte učenike u savladavanju teorijskog znanja jer je to važna osnova za kreativnost
→ istaknite da je talent samo mali dio kreativnog stvaranja, a da su disciplina i rad važni
→ preuzmite pristup u kojem učenici i učitelji surađuju kako bi identificirali problem i teme te da debatiraju i diskutiraju zajedno

Krenuvši od pretpostavke da samo kreativni učitelji mogu pobuditi kreativnost kod učenika, Forsth i Nordvik osmislili su trening kojim su nastojali poučiti učitelje kako osmisliti nastavu na kreativniji način. Oni smatraju da svaki učitelj uči djecu kreativnosti, ali također i antikreativnosti. Kako bi ih mogli učiti više kreativnosti, morali bi biti u stanju uočiti razlike među njima te više raditi na stimuliranju kreativnosti i reduciranju onoga što kreativnost priječi. Kako bi se postalo kreativniji, treba usvojiti više načina razmišljanja i ponašanja. Pritom je najteži dio promijeniti navike i uobičajeni način razmišljanja (Perić, 2013). Tome u prilog ne ide ni medijsko okruženje učenika i učitelja koje se u zadnjih dvadesetak godina znatno promijenilo. U učionicama i domovima nalazi se izuzetno moćna tehnologija s atraktivnim mogućnostima prezentacije te učiteljima nije jednostavno izabrati i koristiti tu tehniku i vizualne efekte koji se njome mogu izazvati. Učenici su zbog toga često izloženi pojavi "tehnicizma u nastavi" (korištenje tehnike radi tehnike, a ne radi postizanja didaktičkih efekata). Posebne dileme kod učitelja i stručnjaka izaziva PowerPoint prezentacija, video projektori te tzv. "pametna ploča" (interaktivna virtualna ploča). Ta nova tehnologija plijeni pozornost učitelja atraktivnim prezentacijama i velikim mogućnostima brzog nalaženja i korištenja informacija. Međutim, video projektor i veliki ekran interaktivne ploče slijede logiku frontalne predavačko-prikazivačke nastave u kojoj učitelj vodi glavnu riječ, a od učenika se očekuje sjedenje, slušanje i gledanje. Stoga treba biti oprezan s (ne)kreativnim korištenjem te tehnologije, kako u količini vremena tako i same svrhe za korištenje te prezentacijske tehnike. Tim tehničkim uređajima treba prepustiti one sekvence učenja i poučavanja gdje je to atraktivnije i efikasnije od učitelja. U mnogim drugim slučajevima bolje je osloniti se na tzv. živu riječ učitelja (Perić, 2013).

Moramo se prisjetiti da je još šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća Paul E. Torrance (1965) brojnim eksperimentima dokazivao da je moguće u nastavi poticati kreativnost. On smatra da sljedećih pet principa potiče kreativno izražavanje učenika:

Implementiranje tih načela u nastavu podrazumijeva filozofiju nastave u kojoj se učenike ne uči kako su svi problemi riješeni i samo treba naučiti točne odgovore te usvojiti gotova rješenja. Nasuprot tome, učenike se hrabri da uočavaju probleme i postavljaju (često i nezgodna) pitanja. To je nastava u kojoj učitelj ne nameće svoje mišljenje i svoja rješenja nego je otvoren za različite nove mogućnosti (Bognar, 2012). Nadalje, Carl Rogers (1985) iznosi kako oslobađanje kreativnih potencijala uglavnom počiva na dva psihološka uvjeta - psihološkoj sigurnosti i psihološkoj slobodi. I u današnje doba, društvo u cjelini, a posebno škole kritizirani su zbog toga što ne omogućuju djeci uvjete za psihološku sigurnost i ne pomažu im u osvajanju osjećaja psihološke slobode.

Psihološka sigurnost je izvanjska; ovisi prije svega o sigurnom okolišu. Djeca se osjećaju sigurno kada većina osoba prihvaća da dijete ima bezuvjetnu vrijednost, kada ne postoji vanjska evaluacija i kada se prema djetetu ponaša empatično. Može biti zasnovana na tri procesa:

- 1) Prihvaćanje individualnosti kao bezuvjetne vrijednosti. Učenik osjeća da može biti ono što želi bez da ga se osuđuje, te na takav način upoznaje sebe, aktualizira se na spontan način
- 2) Pružanje klime u kojoj izostaje vanjska prosudba. Na takav način se omogućuje kreativnost jer rad pod kontrolom i pritiskom teško daje kreativne produkte.
- 3) Razumijevanje empatičnosti podrazumijeva vidjeti osobu onakvu kakva je, razumjeti ono što ona osjeća i uživjeti se u njenu ulogu, te bez obzira na svoja uvjerenja i dalje ju prihvaćati.

Psihološka sloboda je unutrašnja; proizlazi iz djeteta. Kada se djeca slobodno igraju simbolima i koriste simbole za samoizražavanje, ona razvijaju unutrašnje stanje psihološke slobode. Prema Teoriji Carla Rogersa neka osoba je kreativnija od druge jer je naučila igrati

se idejama, biti otvorena prema iskustvu i novim idejama i više pažnje posvećuje samoevaluaciji nego evaluaciji drugih osoba.

Veliki problem i prepreka kreativnoj nastavi su i pismeni ispiti koji se uglavnom svode na jedan točan odgovor što je protivno filozofiji nastave koja potiče kreativnost (danas postoje pokušaji konstruiranja ispita koji su otvoreni za različita rješenja i koji također u rješavanju zahtijevaju kreativan pristup učenika). Takvo povremeno i nekonzistentno stručno usavršavanje može služiti informiranju učitelja, ali ne i djelovanju k ostvarenju vizije nove i kvalitetnije škole u kojoj važno mjesto zauzimaju kreativni i profesionalno kompetentni učitelji koji od škole stvaraju učeću organizaciju (Bognar, 2010).

1.7.1. Kreativnost u nastavi

Brojni autori smatraju kako je kreativna nastava ključ u rješavanju brojnih problema današnje škole. Među njima je i Starko (2005) koji ističe kako kreativna nastava treba sadržavati kreativne i eksperimentalne metode učenja u nastavi koje će omogućiti učenicima da razvijaju kreativno mišljenje i budu originalni. Bognar (2004) smatra kako je skrb o kreativnosti u školskim uvjetima jedna od najvažnijih zadaća suvremene škole koja mora polaziti od djetetovih potreba, ali i od potreba suvremenog društva u kojemu je kreativnost osnovna poluga razvitka. Škole bi trebale u prvi plan staviti kreativnost učenika umjesto dosadašnjeg pamćenja velikog broja (prečesto) nepotrebnih činjenica. Maslow (1976) predlaže kako bi se nastava svih predmeta trebala ugledati na umjetničke predmete koji u znatnoj mjeri potiču kreativnost. Zagovara vrstu edukacije koja ide jačanju nove vrste ljudskog bića koji je osoba procesa, kreativna osoba, osoba koja zna improvizirati, samopouzdana, hrabra te autonomna osoba. Treffinger (1988) uočava složenu prirodu kreativnosti i potrebu da se osim prepoznavanja kreativnih potencijala, unaprijede i razvijaju kreativno produktivno mišljenje u razredu uvođenjem "COCO modela". On ističe kako kreativna produktivnost izranja iz dinamičke interakcije četiri komponente: karakteristike (characteristics), postupci (operations), kontekst (context) i rezultati (outcomes). Karakteristike uključuju osobine koje potiču kreativnost, postupci se odnose na strategije i tehnike koje ljudi koriste za stvaranje i analizu ideja, rješavanje problema, donošenje odluka i upravljanje svojim mišljenjem. Kontekst uključuje kulturu, ozračje, situacijsku dinamiku, kao što su komunikacija i suradnja i fizički okoliš, dok rezultati uključuju produkte i ideje koje nastaju na temelju čovjekovog djelovanja. Djecu je potrebno u obitelji, vrtiću i školi, s velikim trudom odgajati i obrazovati, te im na takav način pomoći

da stvari vide iz drugačijeg kuta, da prepoznaju probleme, nađu različita rješenja i alternative. Djeci je potrebno da promijene kut gledanja na stvari i pojave, te da ih vide kao izazove, a ne kao nešto što nije moguće promijeniti (Cvetković-Lay, Pečjak, 2004). Iako još u mnogim školama vrijedi mišljenje kako je kreativna nastava ostvariva samo u pojedinim nastavnim područjima, kao što su Likovna i Glazbena kultura, te Hrvatski jezik, postoje škole koje kreativne tehnike i metode koriste u svim nastavnim područjima, tako i u Matematici. Suvremene škole bi trebale poticati provođenje kreativnih tehnika i metoda u svim nastavnim područjima, a u tome im mogu pomoći razni projekti, seminari, radionice u kojima dolazi do izražaja kreativnost i inovativnost učenika i učitelja (Starko, 2005). Nadalje, Isenberg i Jalongo (1997) iznose karakteristike škola u kojima se njeguje kreativnost:

1.	Školsko osoblje trudi se smanjiti stres i anksioznost kod djece i kod sebe
2.	Proces se vrednuje više od proizvoda
3.	Iz aktivnosti u kojima sudjeluju djeca uklanja se vremensko ograničenje
4.	Uspostavlja se slobodno i otvoreno ozračje, a samoizražavanje se ohrabruje i cijeni
5.	Djeca se ohrabruju da razmjenjuju ideje ne samo s učiteljima već između sebe
6.	Natjecanje i nagrađivanje se nastoji što manje koristiti

Sve brži razvoj društva i tehnologije dovodi do toga da učenici u školi mogu dobiti samo ograničenu količinu potrebnih podataka, zbog čega je od iznimne važnosti naučiti ih kako učiti jer je to najvažniji zahtjev koji se stavlja pred današnje učenike (Perić, 2013). Nastava mora učenicima omogućiti da steknu kompetencije i znanja koja će im pomoći u budućem profesionalnom i privatnom životu. Učenike stoga treba pripremiti za život nakon školovanja i naučiti ih da razmišljaju kreativno i da se kritički odnose prema informacijama koje primaju. Klasično-formalistička škola bila je usredotočena na gradivo umjesto na učenika pa je zbog toga došlo do izostanka edukacije za stvaralaštvo putem stvaralačke nastave (Stevanović, 2003). Međutim radosni osjećaj stvaranja iznimno je važan za razvoj samopouzdanja i samopoštovanja djeteta i izrazito pridonosi stvaranju pozitivne slike o sebi. Stoga je danas nužno u školama provoditi kreativnu nastavu jer će takav oblik nastave uvelike pozitivno utjecati na uspjeh učenika i na njihovu motivaciju te će ih puno bolje pripremiti za život i posao jer će im omogućiti razvoj brojnih kompetencija. Na tom tragu, kreativna nastava mogla bi se opisati kao nastava u kojoj učenik zajedno s učiteljem dolazi

do neobičnih rješenja i u kojoj učenik aktivno sudjeluje; nastava u kojoj je učenik istraživač, a učitelj ga u tome potiče i ohrabruje njegove ideje (Stevanović, 2003).

1.7.1.1. Razredno okruženje, klima i kreativne strategije poučavanja

Jedan od važnih činitelja odgoja i obrazovanja je i odgojno-obrazovna klima koja je svakako određena kvalitetom odnosa učitelja prema učenicima i obratno – socijalna klima. Međutim razumijevamo i određeno ozračje koje prati odgojno-obrazovni proces, te kod sudionika izaziva osjećaj ugone ili neugode – emocionalna klima. Razredna klima rezultat je česte učiteljeve primjene određenih strategija, ali i međusobnih odnosa među samim učenicima. Povoljna emocionalna klima javlja se kad kod sudionika odgojno-obrazovnog procesa prevladaju ugodni osjećaji, a problem sadašnje škole je prisutnost dosade i straha što upućuje na negativnu klimu (Bognar, Matijević, 2002). Učitelj utječe na razrednu klimu svojim ponašanjem, komentarima, pohvalama, oblicima kritike i općenito, odnosom prema učenicima. Ozračje pogodno za razvijanje kreativnosti ima sljedeća obilježja:

→oslobađa od straha od kritike, ocjenjivanja ili gubitka samopoštovanja
→omogućuje odgodu procjene i zahtijeva prihvatanje svakog rezultata uz postupno vođenje prema njegovu poboljšanju
→dopušta samo konstruktivnu kritiku koja je ograničena na mali dio djetetove kompetencije, usmjerena na način rada (strategiju) i istodobno nudi primjer boljeg i ispravnijeg postupka
→izbjegava nametanje najboljeg načina, jednog rješenja, postupka ili zanimanja
→olakšava stanja napetosti i nelagode primjenom humora
→dokazuje snošljivost za neuobičajene ideje

Osim stvaranja pozitivne klime i ozračja sigurnosti što je temeljni preduvjet za pojavu kreativnosti u razredu, nužno je davanje poticaja kojim se pokazuje da se kreativnost cijeni, a to se postiže sljedećim postupcima:

→jasnim naglašavanjem vrijednosti svakog kreativnog proizvoda i rezultata
→poticanjem učenika na iskušavanje novih ideja
→poticanjem na samostalnost i neovisnost učenika u mišljenju i radu

→poticanjem na uočavanje problema na nov način i traženje mnogobrojnih rješenja
→davanjem vlastitog primjera kreativnog ponašanja
→primjenom igre i humora kao oblika ugrijavanja i počinjanja mislenih aktivnosti

Uz sve navedeno, za kreativno izražavanje učenika važno je i školsko i razredno okruženje. U aktivnosti oblikovanja kreativnog razrednog okruženja najčešće se ubrajaju oblikovanje ugodnog i opuštenog ozračja (prilagođavanje rasporeda namještaja u učionici), pružanje mogućnosti učenicima da izaberu aktivnosti na kojima će raditi samostalno ili u grupama, smanjivanje stresa i anksioznosti kod učenika, dramske igre (kako bi se oblikovalo pozitivno psihološko ozračje) itd. Razredno okruženje podrazumijeva dva elementa: fizički izgled učionice (prostor obogaćen nastavnim materijalima, priborom i opremom) i psihološko ozračje (ispunjeno vedrinom i radnom atmosferom). Pozitivno psihološko ozračje u razredu iznimno je važno za razvoj i poticanje kreativnosti učenika. Učenik se u razredu mora osjećati zadovoljno, sretno, slobodno, samostalno i odgovorno za svoj rad, mora imati slobodu vlastitog izražavanja i mišljenja te poštivanje i prihvatanje od strane svojih suučenika u razredu, kao i od samog učitelja (Burke Walsh, 2003). Fizički izgled učionice (kreativno okruženje), jednako kao i pozitivno psihološko ozračje predstavljaju snažnu motivaciju za učenike koja neposredno utječe na njihove stavove prema učenju (Bedecković, Zrilić, 2012).

S obzirom da je znanje, razumijevanje i prihvatanje načina na koji svaki pojedini učenik uči osnovni preduvjet za planiranje smislenog okruženja u kome će se razvijati kreativno učenje, razredno okruženje u kome učenici svakodnevno borave bitan je činitelj poticanja učeničke kreativnosti. Suradničko učenje i rad na skupnim ili individualnim projektima pozitivno utječu na pojačanu aktivnost, osobni angažman i odgovornost za vlastito učenje kod učenika. Za razliku od tradicionalne predavačke nastave, suradničko učenje i rad na grupnim ili individualnim projektima učenicima nude slobodu vlastitog izbora i uključivanje u one aktivnosti koje najbolje odgovaraju afinitetima svakog pojedinog učenika, čime pozitivno utječu na učinkovitost poticanja kreativnog izražavanja učenika. Također, suradničko učenje i rad na projektima pridonose olakšanom usvajanju nastavnih sadržaja u skladu s individualnim stilovima učenja svakog pojedinog učenika. Bognar (2010) naglašava da primjena suradničkog učenja u nastavi predstavlja velik izazov i za učitelje i za učenike, ističući mogućnost razvoja niza socijalnih vještina, poput međusobne tolerancije, uvažavanja mišljenja, uvažavanja međusobnih razlika i međusobnog pomaganja koje za učenike imaju veliko životno značenje.

1.7.2. Kreativnost učenika

Dijete aktivno gradi svoju spoznaju o svijetu pa tako mnoge stvari uči spontano: igrajući se, promatrajući, pitajući, eksperimentirajući i istražujući svijet oko sebe. Poznato je da se samo dio učenja odvija u školi, a Piaget smatra da djeca moraju biti aktivna i kreativna kako bi mogla razviti vlastito razumijevanje svijeta (Wood, prema Perić, 2013). Kada govorimo o kreativnosti kod djece, fokus bi trebao biti na procesu, odnosno razvijanju originalnih ideja koje su onda osnova kreativnog potencijala (Perić, 2013). Kreativne sposobnosti razvijaju se kroz praktičnu primjenu (stvaranje glazbe, pisanje priča, izvođenje eksperimenata, rješavanje problema), a ključni zadatak učitelja bila bi pomoć učenicima u razumijevanju tih procesa i uspostavljanju kontrole nad njima. Pritom treba poći od toga da kreativnost pretpostavlja bogat fond znanja iz kojega se onda traže nove strategije za rješavanje problema. Kreativne aktivnosti uključuju poigravanje s idejama i isprobavanje različitih mogućih rješenja. Procjenjivanje koja će ideja biti uspješna, a koja ne, zahtijeva prosuđivanje i kritičko promišljanje pa stoga kreativno razmišljanje uvijek uključuje i kritičko mišljenje u određenoj mjeri. Današnji način života zahtijeva nezavisnog, odgovornog i kreativnog pojedinca, te se od obrazovanja traži razvijanje kreativnog i kritičkog razmišljanja učenika. Zbog toga je razumijevanje upravo tog odnosa važna osnova kreativnog obrazovanja. Kreativno učenje trebalo bi ohrabrivati autonomiju, autentičnost u inicijativama, otvorenost novim i neobičnim idejama, međusobno poštovanje učitelja i učenika kao i njihovih ideja te osjećaj zadovoljstva u kreativnom odnosu (NACCCE, 1999). Torrance (prema Cvetković-Lay, 2002) smatra da djeci u kreativnom učenju pomažu duga razdoblja pažnje kada ih nešto zanima, sposobnost da stvari organiziraju na svoj način te da ih vide s različitog stajališta, istraživanje prije formalnih uputa, želja da stvari bolje upoznaju i korištenje mašte u rješavanju problema. Kreativni učenici često su uključeni u imaginativnu igru i motivirani više unutarnjim od vanjskih čimbenika kao što su nagrade. Uz intrinzičnu motivaciju djeca moraju imati dovoljno vremena za istraživanje neke aktivnosti ili materijala kako bi njima "ovladali". Pritom treba izbjegavati sve ono što onemogućuje, umanjuje ili šteti kreativnosti, a to je stalni nadzor (preuzimanje rizika i kreativni impulsi se povlače), evaluacija (čini djecu stalno zabrinutima je li ono što rade dobro), pretjerano nagrađivanje (uskraćuje intrinzično zadovoljstvo koje kreativna aktivnost pruža), natjecanje (poništava djetetov napredak njegovim vlastitim tempom), pretjerano vođenje (djetetu daje dojam da je njegova originalnost pogrešna, a svako istraživanje gubitak vremena), sužavanje izbora aktivnosti (nametanje aktivnosti umjesto dopuštenja da slijedi svoju znatiželju koja bi mogla voditi do

kreativnih otkrića), pretjerana očekivanja (koja često završe nesklonosti prema predmetu ili aktivnosti) itd. (Bognar, 2006). Učitelji i roditelji trebali bi zadovoljiti bar dio uvjeta za razvoj kreativnosti i to vlastitim primjerom, stvaranjem mogućnosti za otkrića, nova iskustva, aktivnim bavljenjem raznim materijalima i predmetima, poticanjem djetetovih specifičnih interesa te poticanjem neovisnog mišljenja (Cvetković-Lay, 2002). Nadalje, rezultati nekih istraživanja (K.H.Kim prema Perić, 2013) pokazuju da je dječja kreativnost u opadanju pa su djeca manje sposobna stvarati nove ideje i razrađivati ih, imaju manje smisla za humor i manje su maštovita. Stoga bi odgojem i obrazovanjem svakako trebalo poticati kreativnost te smanjiti pretjeranu uporabu testova koji zahtijevaju samo jedan točan odgovor. Osnovno je polazište da se dijete najbolje razvija i uči u interakciji s okruženjem (mnogo bolje negoli prihvaćanjem gotovih rješenja). Sve što je proživljeno vlastitim iskustvom i obogaćeno dodatnim doživljajem postaje podlogom za dalje spoznaje i učenje. Kroz praktičan rad u određenom prostoru, primjenom različitih sadržaja i materijala, uz vođenje i nadzor, djeca se slobodno mogu izražavati, iskazujući svoje sposobnosti i sklonosti, razvijajući kreativnost, što pak odraslima omogućuje praćenje njihova razvoja. Jedan od najvažnijih potreba djece rane osnovnoškolske dobi jest želja za stjecanjem novih iskustava, a na odraslima je da tu potrebu "hrane" otvarajući nove mogućnosti istraživanja i oblikovanja ponuđenog materijala. Pritom treba dopustiti djeci da se izražavaju na svoj način, a ne zahtijevati da se strogo pridržavaju naputaka (Peteh, 2003). Treba uzeti u obzir i da je svakodnevni život djece i odraslih ispunjen raznovrsnim aktivnostima - radom, igrom, rješavanjem problema, obavljanjem zadataka, zabavom i razonodom. Djetetu treba omogućiti da stječe nova iskustva i da stvara, treba ga poticati na djelovanje jer ono potiče razvoj samoaktivnosti, a ona pak utječe na razvoj samostalnosti, volje, čuvstava, doživljavanja i izražavanja. Na zdravlje i razvoj djeteta, prije svega, pozitivno djeluju: igra i boravak na zraku; manipulativna ekspresija (radne aktivnosti, stvaranje, pokret); verbalna ekspresija (razgovor, priče, priče s lutkom); glazbeno-manipulativna ekspresija (glazba, pokret, ples, pantomima) (Peteh, 1991). Prema Došen-Dobud (1995) u aktivnostima odgajatelja, učitelja i roditelja s djecom umijeće je uspostaviti partnerstvo s djetetom, eliminirati direktivnost, kritiku i ograničenja, dopustiti dječju spontanost i kreativnost, uskladiti se s djetetom u djelovanju i znati mu nenametljivo pomoći.

1.7.3. Kreativnost učitelja

"Uspješan učitelj je onaj koji uspije uvjeriti ne polovinu ili četvrtinu, nego sve svoje učenike da u školi rade kvalitetno, a to znači da rade punim kapacitetom." W. Glasser

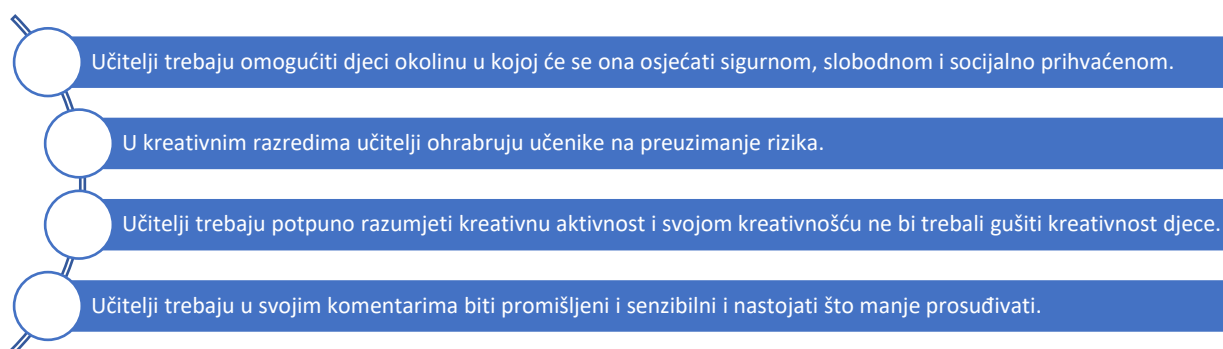
U skladu s vremenom u kojem je zastupljena moderna tehnologija i informacije su mnogo više dostupne, učitelji u školama moraju preuzeti zadatak osposobljavanja učenika da se tim informacijama efikasno služe. Isto tako, zadaća učitelja je potaknuti učenike na kreativnost (stvaralaštvo), što je iznimno cijenjeno danas (a ovisno o učenikovim afinitetima). Za tako nešto i sam učitelj treba biti kreativan i osposobljen održati nastavu koja će učenike motivirati i zainteresirati za kreativne pothvate. Matijević (2009) razlikuje reproduktivnog učitelja koji radi prema onom provjerenom što je naučio na fakultetu i kreativnog učitelja koji je u stalnom akcijskom istraživanju i kreiranju novih pedagoških scenarija u kojima će sudjelovati zajedno sa svojim učenicima. Takvi učitelji nastoje u svakoj nastavnoj epizodi organizirati aktivno sudjelovanje u nekoj iskustvenoj situaciji. Kreativni učitelj je onaj koji potiče razumne rizike i nepredvidljive situacije i pritom ojačava kreativne aktivnosti (Morais, Azevedo, 2011). Matijević (2009) iznosi glavne karakteristike reproduktivnih i kreativnih učitelja:

REPRODUKTIVNI UČITELJI / UČITELJICE	KREATIVNI UČITELJI / UČITELJICE
rado koriste konfekcijske nastavne materijale i konfekcijske pripreme za svoj rad u razredu	za svaki susret s učenicima dolaze s novim scenarijima i novim nastavnim materijalima
rado se oslanjaju na udžbenike u kojima je ponuđen cjelovit scenarij za „obradu“ novih sadržaja	Umjesto udžbenika koriste znanstvenopopularne i umjetničke tekstove za kreativne aktivnosti učenika
misle da im je stečena diploma dovoljna za cjeloživotni rad	stalno uče, (formalno i neformalno učenje)
nikad nisu poželjeli prezentirati neki svoj radni rezultat, a one koji to rade nazivaju „karijeristima“	prezentiraju vlastite metodičke scenarije, materijale i projekte na stručnim susretima
nikad nisu napisali niti objavili nikakav stručni tekst, a o onima koji to čine nemaju baš „visoko“ mišljenje	objavljuju stručne tekstove u časopisima ili na web portalima
reproduciraju godinama iste modele nastavnih aktivnosti	istražuju (akcijska istraživanja), provjeravaju vlastite ideje
nemaju ideja i nikad se ne pitaju može li se nešto raditi drukčije	uvijek imaju nove ideje za zajedničke aktivnosti s učenicima
ako i saznaju za neku novu ideju traže što jednostavniji recept za njeno ostvarenje	svaku tuđu ideju obogate i mijenjaju
ništa ih ne zanima osim „propisanog“ programa	znatiželjni – sve ih zanima, širok spektar interesa
ne znaju da postoje web portali na kojima se mogu pregledavati brojne prezentacije uradaka od strane kreativnih učiteljica i učitelja	pregledavaju tuđe ideje na internetu,
godinama ne pozele pročitati novu stručnu ili znanstvenu knjigu	čitaju najnovije knjige iz područja metodike, pedagogije i psihologije
godinama nisu uzeli u ruke neki stručni ili znanstveni časopis	prate stručne i znanstvene tekstove u časopisima,
godinama koriste iste pripreme (modele rada) bez obzira na strukturu učenika u razredu	prilagođavaju metodičke scenarije konkretnim učenicima
ne zanima ih nikakva suradnja s drugim učiteljicama i učiteljima, a na stručne susrete učitelja idu samo zato što moraju jer ih netko kontrolira i prisiljava na to	surađuju s drugim kreativnim učiteljicama i učiteljima, potiču ozračje za učenje u školi gdje rade
preferiraju frontalnu nastavu odnosno „realiziranje“ programa pred učenicima	preferiraju aktivne oblike učenja kao što su projektna i istraživačka nastava, radionice, odnosno „realiziranje“ programa shvaćaju kao događanje učenika u raznim kreativnim situacijama.

Tablica 1. Karakteristike reproduktivnih i kreativnih učitelja (Matijević, 2009, str. 17)

Istraživanja (Kyracou, 2001; Meyer, 2002) su pokazala da se kreativni učitelji znaju nametnuti svojom osobnošću, samouvjereno i opušteno koristeći humor, a da pritom imaju jasno istaknuta pravila održavanja discipline u razredu. Važno je napomenuti kako je povezanost humora i kreativnosti višestruka. Doživljaj smiješnog izaziva stanje opuštenosti i emocionalne slobode koja je nužan preduvjet kreativnog izražavanja, a sposobnost proizvodnje humora dokaz je velike kreativnosti. Humor i doživljaj smiješnog rasterećuju od emocionalnih napetosti i straha i omogućuju promatranje problema u novom svjetlu. To je preduvjet boljeg intelektualnog djelovanja u zadacima i kreativnog i logičkog tipa. Stoga je važno pridati pozornost stvaranju humorističkog ozračja u razredu, poticanju učenika na stvaranje i primjenu humora te primijeniti ga za smanjenje emocionalnih napetosti i “lakše preživljavanje” u razredu. Humor također potiče maštu, uklanja zapreke kreativnom mišljenju, zbog novine i zanimljivosti povećava pozornost, usmjerenost na gradivo i zapamćivanje materijala (Bilopavlović, Čudina, 1997). Što više razvijamo svoju duhovitost u različitim situacijama, to ćemo znatnije unaprijediti naše kreativne mogućnosti. Krnjajić (2006) također govori kako humor ima veliko značenje u nastavi - utječe na pažnju i povećava motivaciju na nastavi, unapređuje učenje, potiče kreativnost i fleksibilno mišljenje, ublažava stres i napetosti, te povećava naklonost učenika prema učitelju. Korisna metoda za stvaranje humora je osobni odmak, a odnosi se na sposobnost biti izvan situacije, ne identificirati se sa situacijom i postati nepristrani promatrač. Isključivanje u kreativnom rješavanju problema može dovesti do neobičnih rješenja jer nam omogućuje širu i potpuniju perspektivu, a odmak nam omogućuje da vidimo smješniju ili apsurdniju stranu onog s čime smo zaokupljeni.

Osposobljenost učitelja i otvorenost škole za stvaralaštvo je prema Jukić (2010) osnovna didaktička pretpostavka za kreativan rad u školi. Iz navedenog je vidljivo da je prvo potrebno učitelje pripremati za kreativan rad, a zatim u školama stvoriti pozitivno ozračje i odgovarajuću podlogu za prihvaćanje kreativnosti, kao i novih načina učenja i poučavanja koji će potaknuti učenike na stvaralaštvo. Jukić navodi kako učitelj ima važnu ulogu i odgovornost u promoviranju kreativnog izražavanja:

Kako su učenici sami često otvoreni za nova iskustva i više vole kretanje nego mirovanje, a istraživanje im je draže od nekritičkog primanja gotovih podataka, učitelji vrlo lako kod njih mogu probuditi znatiželju ako znaju primijeniti kreativne tehnike i metode prilikom svoga rada i boravka u razredu (Zrilić, Košta, 2009). Zbog toga je vrlo važno da učitelji budu stvaraoci takvog okruženja koje će biti poticajno za rad i razvoj kreativnosti kod učenika. Jedan od ključnih poslova učitelja je da motivira učenike za učenje i stvaralaštvo, a u tradicionalnom načinu školovanja ta je njegova uloga zanemarena (Kunac, 2015). Učitelj mora biti uzor svojim učenicima i upravo će kreativni učitelji učenike najbolje poučiti kreativnosti jer “učitelj svojim ponašanjem, postupcima i očekivanjima može stvarati kvalitetne uvjete za optimalan razvoj učenikovih sposobnosti i umijeća” (Koludrović, Reić Ercegovac, 2010, str. 430). Kroz svoja predavanja učitelj osim znanja na učenike prenosi i vlastite stavove i oblike ponašanja koje smatra prihvatljivim. Kreativni učitelj neće sputavati samostalnost i originalnost svojih učenika, već će ih i sam poticati na kreativno djelovanje. Takav učitelj ima empatiju prema svojim učenicima i voljan im je pomoći da pronađu područje u kojem će se njihovi kreativni potencijali najbolje moći ostvariti. Kreativnog učitelja karakterizira izražena potreba za inovacijama, što znači da će takav učitelj biti iznimno zainteresiran za područje o kojem predaje, željan novih informacija i znatiželjan za sve što se događa unutar razreda (Ninčević, Jurić, 2016). Kreativni učitelj treba uvijek težiti samostalnom učenju i kontinuiranom usavršavanju, raditi na sebi i na poboljšanju svojih vještina i sposobnosti, kako bi svoj primjer mogao prenijeti i na učenike. Kreativni učitelj je uvijek u toku s vremenom i otvoren za ideje i zamisli koje novo vrijeme nosi te u skladu s time mijenja i poboljšava svoje načine predavanja. Kako bi se mogao prilagoditi novim situacijama, učitelj treba stalno razvijati svoje kompetencije da bi se znao koristiti novim znanjima, te bio u mogućnosti prilagođavati se kontekstu. Učitelj treba biti fleksibilan što se tiče promjena i istovremeno, kontinuirano nadograđivati svoje znanje, zapravo, učitelj tog tipa je ujedno i umjetnik jer uvijek stvara nešto novo, drugačije i bolje (Ninčević, Jurić, 2016).

1.7.3.1. Uloga učitelja u poticanju kreativnog mišljenja i izražavanja kod učenika

Općenito, osnovna pretpostavka za kreativan rad u školi je osposobljenost njenih djelatnika za kreativnost. Pritom veliku ulogu u tome hoće li učenici razviti svoje kreativne potencijale imaju upravo učitelji - oni trebaju postati kreatori nastavnog procesa. B. Bognar i L. Bognar (2007) ističu kako je poticanje učiteljske kreativnosti prvi korak i uopće pretpostavka za odgojno-obrazovni proces koji potiče kreativnost svojih učenika. On ima dvije razine: školovanje budućih učitelja i sustav permanentne edukacije učitelja. Isti ističu kako kreativnost učitelja nije urođena već se može steći i odgajati. To je vrlo naporno djelovanje koje zahtjeva napuštanje klasičnih načina poučavanja, te preispitivanje nastavnih metoda, ciljeva i sredstava. Oni predlažu kvalitetno stručno usavršavanje ukoliko želimo mijenjati školski sustav, jer se tradicionalni ustroj stručnog usavršavanja pokazao nedjelotvornim i nedostatnim za promjene. Postojanje kreativnog učitelja zapravo je neophodno u suvremenim školskim sustavima jer je samo kreativan učitelj u mogućnosti organizirati i provesti kreativnu nastavu, koja je ključna za poticanje stvaralaštva te za razvoj kritičkog i divergentnog mišljenja kod učenika.

Učitelji će se u svom radu vrlo često susresti s učenicima koji postavljaju neuobičajena pitanja i daju dosjetljive odgovore i vrlo je važno kako će reagirati kada se susretnu s takvom situacijom. Učitelj koji želi potaknuti učenike na kreativno mišljenje takve će odgovore ohrabrivati i neće ih uzimati za zlo ako nisu nužno točni. U svrhu razvijanja kreativnosti, potrebno je da učitelji poštuju neobična pitanja i ideje do kojih dolaze učenici i pokazati im da su te ideje vrijedne (Balažević, 2010). Na taj način će učenike ohrabriti da se više koriste divergentnim načinom mišljenja i da se odlučuju na samostalne kreativne pothvate i učenje. Učitelj će na taj način pomoći stvaranju individue koja je spremna učiti samostalno cijeli život i unaprjeđivati se (Kunac, 2015). Balažević (2010) za poticanje kreativnog izražavanja kod učenika smatra iznimno važnim dobro poznavanje principa kreativnog rada od strane učitelja te njegovu fleksibilnost, spontanost, originalno mišljenje i intuitivnost. Za kreativan rad u nastavi je stoga najpogodniji demokratski tip učitelja. Demokratski učitelj neće raditi barijeru između sebe i učenika i neće forsirati strogoću i autoritativnost, te kod njega neće biti netočnih odgovora, što će učenike potaknuti da više smišljaju kreativne odgovore. On će poticati učenike na samostalno učenje i istraživanje, promišljaje i rješavanje problema. U nastavi koju provodi demokratski učitelj, kreativno djeluju svi učenici u razredu, a na taj način "učionica prerasta u radionicu znanja, a svi članovi su podjednako odgovorni za rezultate rada" (Stevanović,

2002, str. 142). Zbog uključenosti učenika u nastavu, u radu će se izbjeći pasivnost, a potaknut će se kreativno mišljenje, inventivnost i kritičko mišljenje. Kreativni učitelji će u učenicima pronaći ono najbolje, njihove skrivene potencijale. Uz podršku kreativnog učitelja i slijedeći njegov uzor, takvi učenici će i sami biti na putu da postanu stvaratelji, kreatori, inovatori. Stoga valja reći da su kreativni učitelji oni koji stvaraju odgojne situacije u kojima učenici mogu potpuno slobodno razvijati svoje potencijale i koji znaju kako (s puno takta) valja usmjeravati te procese razvoja (Balažević, 2010).

Učitelj svojim ponašanjem, postupcima i očekivanjima može dakle stvarati kvalitetne uvjete za optimalan razvoj učenikovih sposobnosti i umijeća, ali ih jednako tako svojim uvjerenjima, krutosti u prilagođavanju nepredviđenim situacijama, zatvorenosti i nefleksibilnosti, može obeshrabiliti u pronalaženju novih, neobičnih i drugačijih ideja. Važna zadaća učitelja je stvaranje pozitivne klime kojom se osiguravaju uvjeti za poticanje individualnosti u radu, te postepeno izgrađivanje motivacije, nezavisnosti, te unutarnjih kriterija uspješnosti. Optimalna atmosfera podrazumijeva i osjećaje prihvaćenosti i poštovanja u razredu između učenika međusobno i učitelja (Čudina–Obradović, 1991). U tom procesu učitelj više nema dominantnu ulogu u nastavi u tradicionalnom smislu, već on kao partner u učenju donosi odluke, potpomaže učenje i usmjerava učenike kada je to potrebno (Sekulić–Majurec, 1997).

Istraživanje provedeno 2013. o kreativnosti u nastavi Hrvatskoga jezika dalo je rezultat da učenici smatraju da zanimljivost sata ovisi o učitelju i da učitelj prvi treba biti kreativan, ako želi kreativne učenike (Simel, Gazibara, 2013). Bez obzira o kojem se nastavnom predmetu radi, bitno je da učitelj pokaže svoju kreativnost. Zrilić i Košta (2009) u tom kontekstu napominju kako je potrebno da učitelj razumije da je pretpostavka za razvijanje učenikovih kreativnih potencijala istovremeno razvijanje učiteljevih potencijala, a kako bi stekao potrebne kompetencije za poticanje kreativnosti, učitelj mora biti intrinzično motiviran. Navedeno je zapravo samo po sebi jasno jer se najveći kreativni potencijali mogu potaknuti jedino iznutra, a i sama želja za stvaranjem potiče iz samog čovjeka. Učitelj mora željeti i kreativno stvarati kako bi mogao razviti potrebne kompetencije da svoj stvaralački entuzijazam prenese i na učenike. Učitelj ima važnu ulogu u tome da hrabri učenike da uočavanju probleme i postavljaju neobična pitanja, a da pritom ne nameće učenicima svoje mišljenje i rješenja, već da prihvaća različite nove i neobične mogućnosti. Tim ohrabriranjem će postići da učenici postanu samostalniji i da više prakticiraju kreativno i kritičko mišljenje (Bognar, 2012). Učitelj u svom radu mora krenuti od pretpostavke da svaki učenik u sebi ima kreativne potencijale i on mora na sebe preuzeti odgovornost da

pokuša kroz svoj rad izvući najbolje od tih potencijala, čak i kod učenika koji nisu naročito zainteresirani za njegov predmet. Njegov zadatak je prepoznati potencijalnu kreativnost kod svih učenika i poticati ju (Runco, prema Kunac, 2015). Isto tako, vrlo je važno da učitelj prihvaća i najneobičnije odgovore, pogotovo kod djece nižeg uzrasta jer oni tek formiraju svoju ličnost. Svojim odobravanjem kreativnosti i maštovitosti u odgovorima i rješavanju zadataka učitelj će pridonijeti tome da učenik postane stvaralačka ličnost. Tako će ujedno učenicima dati do znanja da njihove zamisli i ideje imaju određen značaj, što će ih dodatno ohrabriti. Istraživanja su pokazala da su pitanja i zadaci koji su korišteni u nastavi od iznimne važnosti za poticanje kreativnosti, a pomoću njih može doći do usklađivanja ciljeva kurikuluma s interesima i sposobnostima učenika (Koludrović, Reić Ercegovac, 2010). Kroz svoja pitanja on može ujedno i obrađivati gradivo i pobuditi interese i zanimanja učenika. Motivacija i mišljenje učenika o nastavnom predmetu jednim dijelom ovise i o kreativnosti učitelja i njegovom stavu prema gradivu i načinima poučavanja koje u nastavi primjenjuje. Učitelj koji se koristi različitim metodama da održi pažnju i zainteresiranost učenika daje dojam da mu je važno što učenici misle o njegovom predmetu i da su mu oni važni. Kroz svoju kreativnost učitelj će najbolje motivirati učenike za rad. Balažević (2010) ističe da su kreativni učitelji najvažnija stavka za nastanak kreativnih odgojnih situacija, a time i kreativnog učenja, dok će obostrano kreativno ponašanje učitelja i učenika imati utjecaja na razvoj kreativnih potencijala učenika. Prema tome, učitelj ima itekako veliku ulogu u poticanju kreativnog mišljenja učenika. Učitelj koji će u svojem radu koristiti kreativne metode i strategije te će postavljati neobična pitanja i zahtijevati što domišljatije odgovore, imat će najviše uspjeha u poticanju i razvijanju kreativnog mišljenja kod svojih učenika. Naposljetku, budućnost škole je u promjenama, a promjene dolaze od učitelja. Učitelj je na vrhuncu svog zadatka ako omogućava ispoljavanje kreativnih, stvaralačkih potencijala svojih učenika i ako ih potiče i unapređuje. Stevanović (1986) navodi Kantov citat kao poticaj učiteljima kako učenike upućivati u stjecanje znanja, umjesto da im se pružaju gotove i prerađene informacije: “Vi nećete od mene učiti filozofiju, već kako se filozofski misli, nećete misli ponavljati, već kako samostalno treba misliti. To znači kako da samostalno mislite, da samostalno istražujete i stojite na vlastitim nogama.” Kreativnost samih učitelja podrazumijeva znanje, opredjeljenje, stavove i neposredne aktivnosti; ne može biti uspjeha u pedagoškom radu bez poznavanja osnovnih znanja o kreativnosti. Nakon stečenog znanja nužno je opredjeljenje, orijentacija da će se odgojno-obrazovni proces organizirati u kreativnom duhu. Stvaralačka aktivnost tako je istodobno i cilj i sredstvo, a ogleda se u novim idejama, vještinama, djelima... (Stevanović, 1986, str. 45)

1.8. Značaj kreativnosti u suvremenom društvu

Nezamisliv nam je svijet bez nekih danas uobičajenih proizvoda npr. bez struje, automobila, zrakoplova, računala, telefona, mobitela, knjiga, fotoaparata, interneta i sl. Sve su to izumi kojih ne bi bilo da nije bilo kreativnih ljudi koji su tragali i istraživali te naposljetku (unatoč mnogim neuspjesima) nemoguće učinili mogućim. U tome im njihovo školovanje često nije bilo od velike pomoći. Prisjetimo se kako su mnogi genijalni i kasnije uspješni ljudi bili prilično neuspješni učenici (npr. Albert Einstein, Thomas Man, Alexander Graham Bell, Stephen Hawking, Isidora Duncan, A.G. Matoš i mnogi drugi). S druge strane, djeca koja kreću u školu ove godine ići će u mirovinu daleke 2080. Usprkos svim glasovitim stručnjacima, nitko ne zna kako će svijet izgledati za deset godina (a kamoli tek za 60), a ipak se očekuje da ih se obrazuje za taj svijet, stoga je najbolje obrazovati ih za kreativnost. Kreativni potencijal ima svaki pojedinac i može ga upotrijebiti u svakoj životnoj situaciji (Maksić, 2006). Stvaranje ugodne i za rad poticajne atmosfere kako u školi tako i u razredu, u kojoj do punog izražaja dolazi rad i kreativnost svakog učenika, omogućava učeniku razvoj osjećaja vlastite vrijednosti i odgovornosti. Učitelj je u takvoj školi samo voditelj i organizator procesa učenja. On ne kritizira, ocjenom ne kažnjava ili nagrađuje - dakle nije netko suprotstavljen učenicima, ne izaziva strah i nelagodu, nego djeluje poticajno stvarajući prijateljsko okruženje za rad učenika. To je škola u kojoj će učenici učiti razmišljati, rješavati probleme, slobodno smišljati i realizirati svoje ideje, a pored toga u ugodnoj atmosferi škole učiti se uzajamnom, uvažavanju, komuniciranju, suradničkom učenju, toleranciji i prihvaćanju. U kvalitetnoj, kreativnoj školi učenik u svakom trenutku osjeća pripadnost i podršku, kako razrednog odjela, tako i učitelja i škole općenito. Cilj kvalitetne škole je kvalitetan rad svakog učenika i učitelja. Ocjena nije oružje prisile ili kazna za nenaučeno, ona je ohrabrenje, mjerilo trenutnog dosega znanja svakog učenika, poticaj da se postigne više ako je učenik samoprocjenom zaključio da nije radio kvalitetno, tj. najviše i najbolje što može, uvijek mu treba pružiti priliku da dosegne svoj maksimum. Da bi u takvom novom odnosu u školi uspio odgovoriti novim izazovima, učitelj mora biti spreman stalno učiti i usavršavati se, učiti i od učenika. Učitelj u kvalitetnoj školi izlazi iz stereotipa isključivo frontalnog rada, dakle mijenja svoj stav prema sebi i svojoj ulozi u poučavanju mladih, stalno traga i propitkuje kako učiniti svoj rad još boljim i kreativnijim, za učenike zanimljivijim, a da pritom znanje koje učenici stječu bude kvalitetnije i trajnije. Prisile u školi više nema, a to je osnovni razlog da se promijeni stav učenika prema učenju i školi općenito (Perić, 2013). Kad kreativno radimo i djelujemo osjećamo da smo na vrhuncu svojih sposobnosti, a kreativni rad

zapravo obogaćuje naše živote. Stoga slobodno možemo reći kako je kreativnost dio onoga što nas čini ljudima. Proučavati i poučavati kreativnost stoga je vrlo važno. Dobivene spoznaje mogu nam pomoći da pronađemo i identificiramo kreativne talente svake pojedine osobe, da se lakše nosimo s izazovima modernog društva te nam pomoći u bržem i lakšem rješavanju problema, a također nam može olakšati procese u učenju i omogućiti djelotvornije tehnike učenja i poučavanja. Moderna znanost o kreativnosti je interdisciplinarna jer objašnjenje kreativnosti zahtijeva kombiniranje uvida iz psihologije, pedagogije, sociologije, antropologije, povijesti, neuroznanosti, psihijatrije i drugih disciplina (Degmečić, 2017).

U skladu s ranije navedenim, vrijedi spomenuti i aktualni eksperimentalni program “Škola za život” koji se temelji upravo na navedenim vrijednostima. “Škola za život” naziv je eksperimentalnog programa koji se uvodi u hrvatski obrazovni sustav 03. rujna 2018. godine, čiji je nositelj Ministarstvo znanosti i obrazovanja, a partneri projekta su Agencija za odgoj i obrazovanje, Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, Hrvatska akademska i istraživačka mreža – CARNET, Agencija za mobilnost i programe EU i Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje. U projektu sudjeluje 48 osnovnih i 26 srednjih škola iz svih županija u Republici Hrvatskoj. Eksperimentalni program provodi se u 1. i 5. razredu osnovnih škola te u 7. razredu za predmete Biologija, Kemija i Fizika. U srednjim školama provodi se u 1. razredu gimnazije u svim predmetima te u 1. razredu četverogodišnjih strukovnih škola u općeobrazovnim predmetima. Cilj jednogodišnjeg eksperimentalnog programa je provjera primjenjivosti novih kurikuluma i oblika metoda rada te novih nastavnih sredstava s obzirom na sljedeće ciljeve⁵:

- povećanje kompetencija učenika u rješavanju problema

- povećanje zadovoljstva učenika u školi te motivacija učitelja

Eksperimentalni program “Škola za život” služi kao prvi korak prema ostvarenju cilja Cjelovite kurikularne reforme, a to je uspostavljanje usklađenog i učinkovitog sustava odgoja i obrazovanja koji odgovara zahtjevima modernog obrazovanja. U skladu s određenjem Nacionalnoga okvirnog kurikuluma (2011) i Strategije obrazovanja, znanosti i tehnologije i u svrhu ostvarenja vizije kurikularne reforme naglašena je usmjerenost odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj prema razvoju generičkih kompetencija. Kompetencije se određuju kao

⁵ <https://skolazazivot.hr/>

međusobno povezan sklop znanja, vještina, stajališta i vrijednosti. Cjelovitim kurikularnim i strukturnim promjenama bi se:

→ **djeci i mladim osobama** osiguralo korisnije i smislenije obrazovanje, u skladu s njihovom razvojnom dobi i interesima te bliže svakidašnjem životu; obrazovanje koje će ih osposobiti za suvremeni život, svijet rada i nastavak obrazovanja

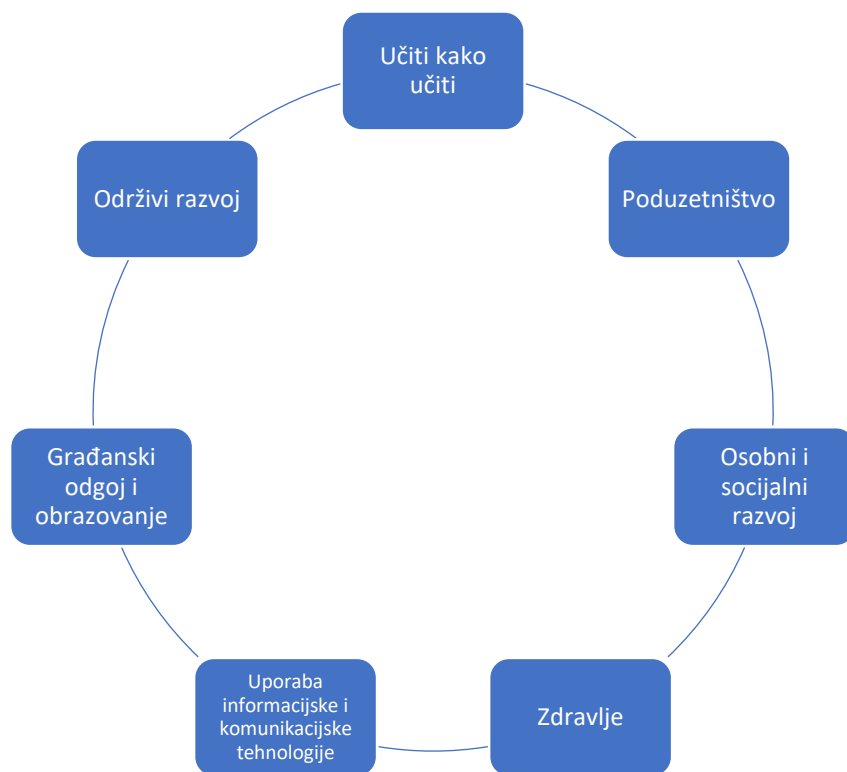
→ **učiteljima, nastavnicima, stručnim suradnicima i ostalim djelatnicima odgojno-obrazovnih ustanova** osiguralo osnaživanje uloge i jačanje profesionalnosti, veću autonomiju u radu, kreativniji rad, smanjenje administrativnih obveza, motivirane učenike i smanjivanje vanjskih pritisaka

→ **roditeljima** omogućila veća uključenost u obrazovanje djece i život škole, dala jasno iskazana očekivanja, ponudilo objektivnije ocjenjivanje i vrednovanje, uputile smislene i češće povratne informacije o postignućima njihove djece

→ **društvu** osigurala osnova za aktivno, odgovorno i konstruktivno djelovanje djece i mladih osoba u različitim zajednicama

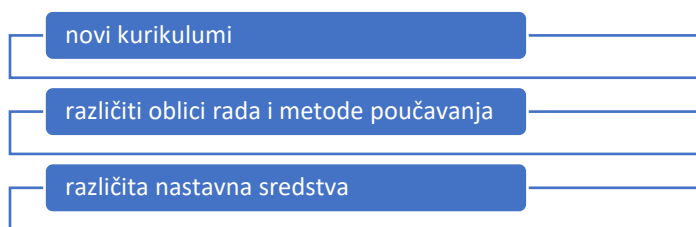
→ **gospodarstvu** omogućila veća povezanost s odgojno-obrazovnim sustavom i osnova za konkurentnost

U sklopu projekta predložene su i atraktivne međupredmetne teme za sve razrede:

Važnost u promjenama koje donosi eksperimentalni program "Škola za život" je na provođenju aktivnosti s učenicima, metodama poučavanja te u poticanju učenika da usvoje vještinu učenja. U školama se želi ostvariti suradnja učitelja i učenika te njihovih roditelja jer cilj je svima jednak - kvalitetno obrazovanje djece, a to je moguće postići samo zajedničkim nastojanjima.

Eksperimentalni program unosi promjene u kurikulumske dokumente, eksperimentalne nastavne materijale i udžbenike, tehnologije koje se koriste u nastavi, ali to ne znači da se stare tehnologije napuštaju. Učitelji i učenici i dalje će se služiti papirom i olovkom, kredom i pločom uz računala, tablete i pametne ploče te tehnologiju koja pomaže pri učinkovitoj realizaciji i usvajanju odgojno-obrazovnih ishoda. Nema razloga ograničavati se na samo jedan pristup budući da djeca uče na različite načine i kroz različite oblike sadržaja. Štoviše, eksperimentom će se ispitati:

Praćenje i vrednovanje eksperimentalnoga programa provodi Ministarstvo znanosti i obrazovanja u suradnji s Nacionalnim centrom za vanjsko vrednovanje obrazovanja. "Škola za život" zalaže se za obrazovanje koje osposobljava za suvremeni život, svijet rada i nastavak školovanja.

Jedan od najvećih izazova suvremene pedagogije upravo je omogućiti pogodne uvjete za kreativno izražavanje i stvaralaštvo u školi s ciljem da škola postane mjesto koji će pripremati učenika za aktivan rad i djelovanje u društvu. Suvremena škola je stvaralačka i suradnička zajednica stvorena po mjeri učenika, s ciljem poticanja samoaktualizacije, slobode izražavanja, fleksibilnosti i originalnosti (Jurić, 2007). Ona je ključni element u razvoju društva, koje promiče poticanje slobodnog i stvaralačkog mišljenja gdje su nove, neobične i originalne ideje i inovacije i više nego poželjne (Previšić, 2005). U takvom društvu pravi cilj obrazovanja postaje naučiti učenike kako učiti, omogućiti im stjecanje znanja koja im gotovo cjelokupnu ljudsku spoznaju, u trenucima kad im nešto zatreba, čine dostupnom. Učenicima se daju osnovne informacije o nekom području te što je još važnije, osposobljava ih se za samostalno i kreativno rješavanje problema (Sekulić-Majurec, 2007). Spoznaja da nagomilavanje znanja i činjenica više nije dovoljno za stvaranje kompetentnog učenika postavlja drugačije svjetlo na odgojno-obrazovnu stvarnost. Suvremeni pedagoški pristupi

podržavaju ideju da se nastava može realizirati na različite i učeniku prihvatljive načine uvažavajući njegov osobni stil i dinamiku učenja, a da se pritom ne zapostavljaju temeljni ciljevi i zadaci obrazovanja. Takva suvremena škola koja teži biti modernom, humanističkom, otvorenom i kreativnom, mijenja kruti nastavni program fleksibilnijim kurikulumom, stavljajući učenika u središte problema, uvažavajući njegove potrebe, sposobnosti i interese (Sternberg, 2003). Stoga je opravdano postaviti pitanje o načinima i mogućnostima poticanja kreativnosti u suvremenoj školi budući da desetljećima akumulirano stanje ukalupljivanja pojedinca u postojeći sustav značajno otežava taj proces (Bognar, 2006). Čini se da unatoč općeprihvaćenom stajalištu o nužnosti poticanja kreativnosti kao jedne od ključnih odrednica humano-kreativnog kurikuluma, ono često ostaje na deklarativnoj razini, oviseći o individualnim afinitetima učitelja, autora udžbenika, učenika i pojedine škole. Naime, stvaralački potencijal, kreativnost i razvoj talenata svakog pojedinca javljaju se kao važne zadaće i cilj obrazovanja u propisanim dokumentima škole (Nastavni plan i program, Nacionalni okvirni kurikulum), no u implementaciji tih zadataka u nastavni sadržaj, poticanje kreativnosti ostaje nedorečeno. Razlog tome je što je kreativnost kao složen znanstveni pojam gotovo nemoguće jednoznačno definirati, vrlo teško je ocijeniti kvalitetu kreativnog uratka, a kreativni rad zahtijeva i više vremena. Pritom treba uzeti u obzir značenje učiteljeve kreativnosti, učenikova stila učenja, njegovih želja, mogućnosti i sposobnosti. U svakom razredu sudjeluju učenici s različitim željama i mogućnostima te učitelji od kojih svaki ima svoj osobni stil poučavanja, način komunikacije i suradnje s učenicima, te pritom primjenjuje različite metode i socijalne oblike rada. Zbog svega navedenog čini se gotovo nemogućim i dati takav jedinstven model, jer svaka škola ima svoje specifične značajke s obzirom na svoje osobitosti i osobitosti društva u kojem djeluje. Trebalo bi međutim implementirati poticanje kreativnosti u kurikulum na način da se učiteljima omogući prostor, vrijeme i materijali za kreativan rad, te da se učitelje poučava o načinima i mogućnostima poticanja kreativnosti u razredima. Kreativno i kritički učiti učenike promišljati zahtijeva promjenu cjelokupnog ustrojstva tradicionalne škole u otvorenu, humanističku, kreativnu zajednicu koja uči (George, 2005). Omogućiti vrijeme, prostor i materijale za kreativno djelovanje i promišljanje znači omogućiti fleksibilan nastavni program, kompetentne stručnjake koji od davaoca znanja postaju facilitatori u učionicama te je potrebno osigurati kvalitetne udžbenike koji će podržavati takav način promišljanja. Učitelj mora biti otvoren za nova i originalna rješenja, te prihvaćati mišljenja učenika koja se razlikuju od uobičajenih. Poticanje otvorenih rasprava i promicanje aktivnog učenja, uz davanje dovoljno vremena za razmišljanje, učenicima će biti od neizmjerne pomoći u razvijanju divergentnog mišljenja.

Suvremena pedagogija i didaktika polaze od shvaćanja da učenik u školi ne može i ne treba naučiti sva znanja koja će mu trebati u životu. Cilj i zadaci nastave više nisu usmjereni na reprodukciju sadržaja i usvajanje činjenica i enciklopedijskih znanja već škola ima zadaću učiti učenike kako pronaći korisne informacije te ih potom koristiti u svakodnevnom životu. Kreativni potencijali u nastavi mogu rezultirati kreativnim uradcima ako poštujemo osobitosti elastičnog kurikulumu te omogućimo učenicima da svojim prijedlozima i željama sudjeluju u njezinu kreiranju. Može se zaključiti da kreativno mišljenje pripada najvišim razinama mišljenja, te da ono u nastavi ima višestruku važnost. Važnost primjenjivanja pitanja i zadataka kojima se potiče kreativno mišljenje u nastavi je neupitna, jer takvim pitanjima i zadacima, osim što učimo učenike kako tražiti i riješiti novi problem (ili redefinirati postojeći) potičemo ih na smisleno i iskustvom povezano učenje. Sukladno tome, suvremene teorije kreativnosti posebno značenje pridaju uočavanju i traženju problema, a ne isključivo njihovu rješavanju koje rezultira jednim točnim odgovorom (George, 2005). Stoga je prva zadaća u razvijanju divergentnog mišljenja naučiti učenike kako prepoznati važan problem, te kako postavljati ona pitanja koja će ih dovesti do zadovoljavajućih rješenja. Ukoliko učitelj zna kojim i kakvim pitanjima i zadacima potaknuti divergentno mišljenje, moći će usmjeravati učenike na kreativno rješavanje problema. Pokazalo se da se divergentnim pitanjima i zadacima potiče razmišljanje, povećava motivacija i aktivnost učenika, stimulira kreativno mišljenje te razvija njegova mašta i istraživački duh. Bitna karakteristika pitanja i zadataka kojima se potiče divergentno mišljenje je ta da omogućavaju više različitih odgovora na isto pitanje, ovisno o sposobnostima učenika, te se postavljanjem takvih pitanja može dobiti uvid u djetetov proces razmišljanja (Vizek Vidović, 2002).

2. Empirijski dio

Učitelji u osnovnoj školi svakodnevno se suočavaju s mnogim izazovima, jedan od tih je svakako i kreativnost u nastavi; kako biti kreativan, osmišljati i realizirati kreativne nastavne sate, kako poticati učenike da budu kreativniji, kako stvoriti poticajno okruženje itd. Kroz osobna iskustva učitelja moguće je dobiti uvid u mogućnosti kreativnog izražavanja u osnovnoj školi, te bolje razumijevanje teškoća i prepreka s kojima se svakodnevno suočavaju u svom radu, ali možemo i uvidjeti gdje postoje mogućnosti za poboljšanje odgojno-obrazovnog sustava. Nastavno na istraživanje opisano u radu "Kreativnost kao profesionalna kompetencija učitelja primarnog obrazovanja", autorica Bedeković, J., Bedeković, V., Zrilić,

S. (2012) ovo kvalitativno istraživanje provedeno je među učiteljima razredne i predmetne nastave u jednoj osnovnoj školi na području Varaždinske županije. Nakon izučavanja literature vezane za ovu tematiku, ustanovljeno je da se zapravo mali broj znanstvenika bavio perspektivom učitelja vezanom uz mogućnosti kreativnog izražavanja u osnovnoj školi, što se upravo ovim radom želi istražiti. Tijekom empirijskog istraživanja korištena je metoda intervjua. Odabran je polustrukturirani intervju radi dobivanja opširnijih, dubljih i detaljnijih podataka i jer se po potrebi mogu postaviti potpitanja kako bi se dobile dodatne informacije važne za istraživanje. Stoga su za potrebe ovog diplomskog rada izrađena pitanja za polustrukturirani intervju za učitelje, pritom su učitelji razredne i predmetne nastave odgovarali na isti set pitanja. Pri izradi polustrukturiranog intervjua za učitelje vodila sam se istraživanjem Bedeković, J., Bedeković V. i Zrilić, S. te je finalni intervju spoj modificiranih pitanja navedenih autorica i pitanja kreiranih za potrebe ovog rada.

2.1. Cilj istraživanja

Cilj ovog kvalitativnog istraživanja je pobliže istražiti fenomen kreativnosti s naglaskom na učiteljsku perspektivu, te pronaći načine kako bi se kreativnost od strane učitelja i od strane učenika mogla implementirati u odgojno-obrazovni proces današnjice. Istraživanjem se prvotno nastoji izvidjeti postojeće stanje u odabranoj osnovnoj školi, te istražiti kako omogućiti i poticati kreativno izražavanje i učitelja i učenika u svakodnevnom nastavnom procesu tj. kako i gdje bi se otvorio dodatan prostor za kreativno izražavanje u osnovnoj školi te kako bi se škola mogla približiti humanoj, suvremenoj, pedocentriistički orijentiranoj školi.

2.2. Problem istraživanja

Problem istraživanja ovog diplomskog rada pripada području školske pedagogije i didaktike. Ljudi su kreativni, svatko na svoj način, netko u većoj a netko u manjoj mjeri. Osim što je subjektivna, kreativnost nije lako mjerljiva jer ne postoje parametri po kojima bi je se lako moglo mjeriti, ona ovisi o brojnim vanjskim i unutarnjim čimbenicima. Ovim istraživanjem žele se istražiti stajališta učitelja o mogućnosti kreativnog izražavanja njih samih, osnovnoškolskih učitelja, ali i učenika. Dakle, istraživanjem se nastoji dobiti uvid u postojeće stanje (posjedovanje znanja vezanih za kreativnost, korištenje kreativnih tehnika i metoda rada, oblikovanje razrednog okruženja) te utvrditi daljnje mogućnosti kreativnog

izražavanja u odabranoj osnovnoj školi, sa stajališta učitelja kao ključnih faktora u poticanju kreativnosti kod učenika. Istražuju se mišljenja, ideje i stavovi učitelja o kreativnom izražavanju unutar okvira osnovne škole. Naposljetku, nastoje se objediniti ideje ispitanika o dodatnim mogućnostima kreativnog izražavanja u svrhu poboljšanja odgojno-obrazovnog procesa.

2.3. Istraživačka pitanja

U skladu s postavljenim ciljem istraživanja formulirana su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Na koji način učitelji definiraju i percipiraju kreativnost?
2. Što učitelji smatraju karakteristikama kreativnog učitelja?
3. Koje su (prema mišljenju učitelja) karakteristike kreativnog učenika?
4. Smatraju li učitelji da imaju dovoljno mogućnosti za vlastito kreativno izražavanje?
5. Koje kreativne tehnike i metode su prisutne u odgojno-obrazovnom procesu?
6. Kako potaknuti učenike na kreativno izražavanje?
7. Kako učitelji oblikuju poticajno razredno okruženje u osnovnoj školi?

2.4. Metoda, instrumenti i postupak istraživanja

Za potrebe ovog istraživanja korištena je kvalitativna metoda prikupljanja podataka. Prethodno je zatražena suglasnost škole za provođenje istraživanja. Sudjelovanje u istraživanju je dobrovoljno i anonimno. Podaci su prikupljeni pomoću polustrukturiranog intervjua izrađenog u svrhu istraživanja za potrebe ovog diplomskog rada. Polustrukturirani intervju, koji je proveden s osmero ispitanika, sastoji se od dvanaest pitanja. Sudionici su bili učitelji predmetne nastave (njih pet) i učitelji razredne nastave (tri), ukupno osam ispitanika. Sa svim je ispitanicima proveden polustrukturirani intervju, a početna pitanja bila su jednaka za sve ispitanike. Svi su ispitanici izrazili svoj interes za sudjelovanjem u istraživanju nakon što im je od strane školskog pedagoga pojašnjena tema i cilj istraživanja, te su pristali da se intervju snima diktafonom.

Oblikovana su pitanja za intervju koja su slijedila ranije postavljena istraživačka pitanja po sljedećim područjima: definicije kreativnosti, percepcija kreativnosti, karakteristike kreativne osobe, kreativno izražavanje učenika, suvremena tehnologija u nastavi, kreativne strategije u nastavi, razredno okruženje i dodatne mogućnosti za kreativno izražavanje.

PITANJA ZA INTERVJU:

1. Koji nastavni predmet predajete u školi? Koliko dugo?

DEFINICIJE KREATIVNOSTI

2. Znamo da je gotovo nemoguće jednoznačno definirati kreativnost i da ovisi o mnogim čimbenicima, međutim kako biste Vi svojim riječima definirali kreativnost?

PERCEPCIJA KREATIVNOSTI

3. Smatrate li da je kreativnost učitelja urođena ili se može steći, naučiti? (Je li to dar koji imaju samo pojedinci ili se radi o osobini koja se vremenom može steći?) Zašto nam je bitna?
4. Smatrate li da Vaša kreativnost utječe na kvalitetu nastave? Imate li u sklopu nastavnog sata Vi dovoljno prostora i mogućnosti za kreativno izražavanje? (Ako ne, što smatrate najvećom preprekom?)

KARAKTERISTIKE KREATIVNE OSOBE

5. Prema Vašem mišljenju koje su karakteristike kreativnog učitelja?
6. Prema Vašem mišljenju koje su karakteristike kreativnog učenika?

KREATIVNO IZRAŽAVANJE UČENIKA

7. Kako poticati kreativno izražavanje učenika? Kako omogućiti učenicima da budu kreativniji na nastavnom satu?

SUVREMENA TEHNOLOGIJA U NASTAVI

8. Koristite li suvremenu tehnologiju u realizaciji nastavnog predmeta (projektor, pametna ploča, računala, tableti, TV)? Na koje načine? Koliko često?

KREATIVNE STRATEGIJE U NASTAVI

9. S kojim kreativnim tehnikama i metodama ste upoznati i koliko često ih koristite u nastavi?

RAZREDNO OKRUŽENJE

10. Utječe li način oblikovanja razrednog okruženja na poticanje kreativnosti učenika? Kako oblikujete razredno okruženje (fizički izgled učionice i psihološko ozračje)?

DODATNE MOGUĆNOSTI ZA KREATIVNO IZRAŽAVANJE

11. Kako stvarati pedagoške situacije koje će poticati kreativnost? Gdje vidite prostor za dodatne mogućnosti kreativnog izražavanja učenika i Vas kao učitelja?

12. Za kraj, vezano uz područje kreativnosti, najviše biste voljeli da u školi možete?

2.5. Sudionici istraživanja

Uzorak ispitanika čine učitelji osnovne škole “Metel Ožegović Radovan“, koji svojim iskustvom i osobnim poznavanjem teme i motivacijom za područje kreativnosti mogu doprinijeti vrijednim spoznajama vezanim uz istraživanje kreativnosti u osnovnoškolskim uvjetima. Prije početka intervjua učitelji su upoznati s temom i obaviješteni da će se intervju snimati diktafonom. Ukupno je intervjuom licem u lice ispitano 8 učitelja (3 učitelja razredne nastave i 5 učitelja predmetne nastave) koji su se dobrovoljno odazvali istraživanju i pristali da se intervju snima. Uzorak ispitanika kreće se od učiteljice s 10 mjeseci rada, da iskusne učiteljice s 37 godina radnog staža.

2.6. Vrijeme i mjesto istraživanja

Istraživanje je provedeno u spomenutoj osnovnoj školi, na području Varaždinske županije. Dotična škola ne sudjeluje u eksperimentalnom programu “Škola za život“, ali učitelji su uključeni u online edukacije u sklopu istog projekta. Susreti sa sudionicima dogovoreni su u vrijeme i na mjestima koja su njima odgovarala (kabinet, učionica, zbornica). Istraživanje je provedeno individualno u vrijeme van nastave, sa svakim učiteljem posebno. Nastojala se stvoriti ugodna atmosfera i maksimalna opuštenost sudionika za vrijeme intervjua. Polustrukturirani intervju trajao je u prosjeku 10 minuta (po osobi) s time da je najkraći intervju trajao 6:17 minuta, a najduži čak 16:12 minuta. Zvučni zapisi intervjua su anonimni i služe isključivo u svrhu istraživanja u sklopu diplomskog rada. Podaci su prikupljeni tijekom lipnja, školske godine 2018/2019.

2.7. Obrada podataka

U ovom je istraživanju korištena kvalitativna tematska analiza. Tematska analiza je deskriptivna metoda koja pronalazi, izvještava i analizira različite teme. Korištena je tematska realistička metoda koja govori o značenjima, iskustvima, doživljajima i stvarnosti sudionika istraživanja. U teoretskoj tematskoj analizi ide se od teorijskih pretpostavki prema podacima, odnosno teme proizlaze iz istraživačeva teoretskog interesa. Korištena je semantička tematska analiza u kojoj se izvještava točno o onome o čemu je sudionik govorio, bez traženja drugog značenja (Braun, Clarke, 2006).

2.8. Analiza i interpretacija podataka

Kako bi se istražili stavovi, iskustva, doživljaji i razmišljanja učitelja o mogućnostima kreativnog izražavanja u osnovnoj školi, proveden je polustrukturirani intervju koji se sastojao od 12 pitanja otvorenog tipa. Iz prikupljenih podataka dobiven je uvid u razmišljanja učitelja razredne i predmetne nastave o mogućnostima kreativnog izražavanja u kontekstu osnovne škole. S obzirom da su učitelji izravno uključeni u odgojno-obrazovni proces i u velik broj školskih aktivnosti, te samim time upoznati s cjelokupnim radom škole, kroz njihovo se iskustvo zrcali trenutno stanje u navedenoj osnovnoj školi. U nastavku slijedi pregled tema dobivenih kvalitativnom tematskom analizom te interpretacija podataka prema istraživačkim pitanjima.

TEMATSKO PODRUČJE:	
Definicije kreativnosti	
TEME	PODTEME
POKUŠAJI DEFINIRANJA	• nešto svojstveno svima nama • nešto što sami osmišljavamo ili radimo na sebi svojstven način • stvar privatnosti, svatko će imati druge ideje vezane uz kreativnost, nikad nisu dva čovjeka kreativna na isti način, • raznovrsnost metoda poučavanja i aktivnosti u nastavi • nastaje u trenu
DEFINICIJE	• originalnost, posebnost, neuobičajenost • sposobnost izražavanja vlastitih ideja na originalan način • stvaralaštvo

Poticanje kreativnog izražavanja učenika u neposrednoj praksi od učitelja zahtijeva primjerenu količinu osnovnih znanja o kreativnosti pa se stoga u istraživanju pošlo od istraživačkog pitanja “Na koji način učitelji definiraju i percipiraju kreativnost?”, istraživalo se dakle posjeduju li učitelji osnovna znanja i vještine vezane uz kreativnost. Intervju je stoga započet pitanjem o definiranju kreativnosti. Svi ispitanici odgovorili su na pitanje, s većom ili manjom preciznošću, odmah ili nakon malo razmišljanja. Njihove definicije su se dosta razlikovale, ali sve su bile na tragu suvremenih definicija kreativnosti koje su danas opće prihvaćene. Definicije pojma kreativnost pritom se kreću u rasponu od originalnosti, posebnosti, onog što nije uobičajeno, preko definiranja kreativnosti kao sposobnosti za izražavanje vlastitih ideja u raznim vidovima (usmeno, pismeno, crtežom, pokretom, glazbom), na originalan način, preko snalažljivosti u trenu, do percepcije kreativnosti kao nečeg što je svojstveno svima, što mi sami osmišljavamo ili radimo na sebi svojstven način. Zanimljivo je i razmišljanje učiteljice koja kreativnost definira kao početnu stepenicu za usvajanje svih znanja, kao osnovu uopće odgoja i obrazovanja. Iako su pojam kreativnost definirali na drugačije načine, s većom ili manjom preciznošću razvidno je da ispitanici posjeduju osnovna znanja o kreativnosti koja predstavljaju temeljnu polaznicu za osvještavanje i razvijanje vlastite kreativnosti kao osnovne pretpostavke za poticanje i razvijanje kreativnosti učenika. Navedene definicije pojma kreativnost upućuju na zaključak da ispitanici ispravno percipiraju osnovne karakteristike kreativnosti i posjeduju osnovna znanja koja su im potrebna kako bi mogli razvijati vlastitu kreativnost i poticati kreativnost kod učenika, čime se (djelomično) odgovorilo na prvo istraživačko pitanje.

TEMATSKO PODRUČJE:	
Percepcija kreativnosti	
TEME	PODTEME
STJECANJE KREATIVNOSTI	• urođenost • čitanje, filmovi, knjige • razrađivanje tuđih kreativnih ideja • kontinuirano usavršavanje na području kreativnosti, nadograđivanje
VAŽNOST KREATIVNOSTI	• inovacije, kreacije • originalnost • zanimljivost • razvijanje potencijala
UTJECAJ KREATIVNOSTI NA KVALITETU NASTAVE	• više kreativnosti, veća kvaliteta nastave • više kreativnosti, veća motivacija učenika
PROSTOR ZA KREATIVNO IZRAŽAVANJE	• oblikovanje nastavnog sata • kreativne tehnike i metode • više slobode
PREPREKE ZA KREATIVNO	• preopterećenost nastavnim planom i

Pošto je i ranije u tekstu obrazlagana važnost kreativnosti i upravo posjedovanje iste kod učitelja, ispitanicima je bilo postavljeno pitanje smatraju li da je kreativnost učitelja urođena ili se može steći? Svi ispitanici su gotovo bez razmišljanja odgovarali da je kreativnost dijelom urođena, no da se velikim dijelom može i steći, povećati, poboljšati, naučiti, te kako svatko od nas posjeduje kreativnosti u određenoj mjeri (neki su učitelji svakako kreativniji od drugih), ali kako se kroz kontinuiran rad, s godinama kreativnost sve više razvija (čitanjem, gledanjem videa, filmova, istraživanjem novih metoda i načina, stručnim seminarima). Također jedna ispitanica navodi kako su na stručnim seminarima govorili da se kreativnost može naučiti i da se može poticati učenike da kreativnije razmišljaju. Druga pak ispitanica naglašava volju pojedinca kao glavni uvjet za stjecanje i nadograđivanje kreativnosti pogotovo u učiteljskom radu, gdje dodatno naglašava potrebu suradničkog odnosa između učitelja i mogućnost međusobnog poučavanja i samim time razvijanja kreativnosti. Također valja istaknuti da ispitanice koje smatraju za sebe da nisu kreativne osobe, naglašavaju kako čitajući, gledajući i istražujući i one same dobivaju ideje i počinju se kreativnije izražavati, smatraju da kada čovjek malo istražuje i čuje puno dobrih ideja, onda i oni koji nisu previše kreativni ipak razvijaju i neke svoje ideje, što nas ponovo dovodi do zaključka kako je kreativnost ipak moguće, u određenoj mjeri stjecati i razvijati. Vrijedi istaknuti i razmišljanje učiteljice da je svatko poseban na svoj način (po pitanju kreativnosti), u biti kako su djeca različita, tako se razlikuju i učitelji.

Uz istraživanja o važnosti kreativnosti u odgojno-obrazovnom procesu i u životu čovjeka općenito, željelo se istražiti i što učitelji misle, zašto je kreativnost bitna, na što neki s većom lakoćom odgovaraju, dok se nekima bilo malo teže izraziti, ali ponovo su se svi ispitanici složili kako je kreativnost bitna i kako je treba poticati u nastavi. Odgovori variraju od bitna nam je zbog toga da bi nastava bila zanimljivija, originalnija, djeci prihvatljivija (pogotovo u današnje vrijeme kad im je sve lako dostupno), preko kreativnost je važna u gotovo svakom poslu, a pogotovo u učiteljskom, moramo se truditi, nadograđivati, ići u korak s vremenom, da ne bude monotonije, da se uvode razne inovacije, do bitna nam je za napredak društva, ako bilo tko želi biti nekakav kreator, mora biti kreativan (što pritom ne znači nužno kretati od nule, već se mogu nadograditi postojeće ideje). Također, ističe se izjava kako je kreativnost bitna za naš cjelokupni rad i za usvajanje znanja u svim nastavnim predmetima. Jedna ispitanica naglašava važnost kreativnosti u svom poslu, budući da na

nastavnim satovima koriste dramatizaciju, kreativno pisanje (sastavci, pjesme, priče), smatra također da je jako bitno da učenici mogu kroz svoju kreativnost izraziti ono što su naučili, da izrađuju plakate koji budu izvješeni u učionicama, da izrađuju panoe i da vide sami što je proizašlo iz njihovog rada. Nadalje, na pitanje “Smatrate li da Vaša kreativnost utječe na kvalitetu nastave?” ispitanici su bili složniji, jednoznačno su odgovarali kako smatraju da njihova kreativnost svakako ima odjeka na kvalitetu nastave i motivaciju učenika. Time su prošireni odgovori na prvo istraživačko pitanje (“Na koji način učitelji definiraju i percipiraju kreativnost”) te dobiven uvid u odgojno-obrazovni proces.

Nadalje, na pitanje imaju li u sklopu nastavnog sata dovoljno prostora i mogućnosti za kreativno izražavanje odgovori su dosta varirali. Većina smatra da raznolikost zadataka utječe na kvalitetu nastave i motivaciju kod učenika, dok jedna ispitanica navodi kako možda ponekad njena kreativnost i malo negativno utječe na tok sata dok je malo dovede od teme, ali sve u svemu smatra kako joj kreativnost pomaže u realiziranju nastave i ostvarivanju ishoda. Neki ispitanici kreativnu nastavu poistovjećuju s doživljajnom nastavom i smatraju da takvom nastavom učenici lakše usvajaju nastavne sadržaje i da je tako svaki sat zanimljiviji. Ispitanice, učiteljice razredne nastave smatraju da istovremeno imaju i nemaju dovoljno prostora za vlastito kreativno izražavanje zbog toga što je nastavni plan i program prenatrpan, te napominju kako nema dovoljno satova vježbanja i ponavljanja, a opet naglašavaju da imaju više slobode i samim time prostora za kreativnost u odnosu na učitelje predmetne nastave. Prednost u odnosu na učitelje predmetne nastave je, prema njima, što su oni sami organizatori i inicijatori kompletnog rada te da im je puno lakše i jednostavnije jer imaju vlastiti prostor koji mogu urediti kako žele. Kao glavne prepreke ispitanici ističu preopterećenost, prenatrpani nastavni plan i program, vrijeme tj. nedostatak vremena, ograničenost, opremljenost škole; cjelokupna satnica u kojoj se ne daje puno mogućnosti vježbi i ponavljanju; previše gradiva, a premalo vremena. Unatoč svemu, neki ispitanici naglašavaju kako je ipak moguće, barem u uvodnom dijelu ili na kraju sata, odvojiti nekoliko minuta za kreativno izražavanje, te iako za vrijeme obrade gradiva teže, ipak je moguće i gradivo obrađivati na kreativan način, navoditi primjere iz vlastitog života kako bi djeca lakše povezala gradivo, međutim najveći problem je upravo nedostatak vremena. Također je zamijećeno da neki ispitanici velike nade polažu u aktualne kurikularne reforme i “Školu za život“, smatrajući da će doći do rasterećenja učitelja i učenika te kako će naglasak biti stavljen upravo na kreativnost i povezivanje gradiva sa svakodnevnim životom čovjeka, dok su drugi ispitanici ipak skeptični što se toga tiče. Ispostavilo se da na istraživačko pitanje o mogućnostima za vlastito kreativno izražavanje ispitanici dosta različito odgovaraju što je stvar individualnosti i različitih poimanja

kreativnosti i mogućnosti kreativnog izražavanja, dakle, u istoj školi, neki smatraju kako imaju dosta prostora, neki kako nemaju dosta prostora za kreativno izražavanje, a u obzir moramo uzeti i razne čimbenike poput predmeta koji predaju, nastavnog plana i programa, kurikuluma, satnice, intrinzične motiviranosti, crta ličnosti i mnoge druge.

TEMATSKO PODRUČJE:	
Karakteristike kreativne osobe	
TEME	PODTEME
KREATIVNI UČITELJ	• snalažljivost, inovativnost, originalnost
KREATIVNI UČENIK	• originalnost, nekonvencionalnost, ideje

Poznato je kako poticanje i osnaživanje kreativnih potencijala učenika zahtijeva kreativnog učitelja stoga se upravo kreativnost učitelja može smatrati osnovnom pretpostavkom za poticanje i razvijanje kreativnosti učenika. Istraživačka pitanja su stoga formulirana kako bi ispitanici naveli karakteristike kreativnih učenika i učitelja. Kao osnovne karakteristike kreativnih učitelja ispitanici navode: originalnost, zanimljivost, fleksibilnost, mogućnost improvizacije, inovativnost, snalažljivost, obazrivost, upornost, divergentnost u razmišljanju, prilagodljivost, učljivost, prihvaćanje izazova, suradnja tj. kako učitelj mora biti suradnički raspoložen, kako mora voljeti istraživati i konstantno se educirati, usavršavati itd. Navodi se i kako učitelj treba promišljati o nastavnim sadržajima i djeci približiti gradivo koje im je teže i apstraktno, učiniti to gradivo pristupačnijim, kroz različite metode, igre i na zabavne načine, kroz primjere kako bi djeca lakše razumjela, te kako se kreativan učitelj može snaći u svakom trenutku, iz ničega u biti napraviti nešto. Vrijedi istaknuti i razmišljanje kako svaki učitelj prvo mora uzeti u obzir kakvi su sami učenici, njihove mogućnosti, čemu su oni skloni, kakvi su sami po sebi. Nadalje, vrijedna razmatranja je i izjava kako učitelji trebaju vrlo lako na kreativan način kreirati nastavni sat, različitim nastavnim sredstvima i metodama, te osim nastavnog sata, uključiti se i u sve ostale oblike kreativnog izražavanje što se naročito odražava u području kulturne i društvene djelatnosti škole (svečanosti, obilježavanje značajnijih nadnevak, različiti projekti, terenska nastava itd.).

Dok neki ispitanici smatraju da su karakteristike kreativnih učitelja i učenika jednake i da odgovaraju opisu kreativne osobe kao takve, drugi pak kod učenika naglašavaju originalno izražavanje, snalažljivost, improviziranje, spremnost na učenje, istraživanje, prihvaćanje i iznošenje neobičnih ideja, odstupanje od strogih normi, dolaženje do određenih spoznaja na neobičan način... Ističe se i razmišljanje kako bi učenici i učitelji trebali biti dosta slični, imati više suradnički nego suparnički odnos, raditi skupa na istom cilju i da bi uloga učitelja

trebala biti usmjeravačka. Ispitanici dakle posjeduju sposobnost prepoznavanja osnovnih karakteristika kreativnih učenika, ubrajajući među njih originalnost, istraživačku orijentaciju, nekonvencionalnost i divergentno mišljenje, što predstavlja polaznu točku za rad na otkrivanju kreativnih potencijala učenika i poticanju kreativnosti u neposrednoj nastavnoj praksi. Iz sveg navedenog razvidno je da ispitanici posjeduju sposobnost osvještavanja vlastite kreativnosti (kreativnosti učitelja) kao i sposobnost uočavanja osnovnih karakteristika kreativnih učenika, te su dobiveni odgovori na istraživačka pitanja o karakteristikama kreativnih učitelja i učenika.

TEMATSKO PODRUČJE:	
Kreativno izražavanje učenika	
TEME	PODTEME
POTICANJE I MOGUĆNOSTI KREATIVNOG IZRAŽAVANJA NA NASTAVNOM SATU	• sloboda • izazovnji, kreativni zadaci • uvažavanje mišljenja • uvažavanje neobičnih ideja • interaktivna nastava

Nadalje, istraživačko pitanje je glasilo “Kako potaknuti učenike na kreativno izražavanje?”, što se istraživalo s više pitanja postavljenih u intervju (“Kako poticati kreativno izražavanje učenika? Kako omogućiti učenicima da budu kreativniji na nastavnom satu?”) Jedna ispitanica priznala je da i ona još uvijek radi na tome i da bi više htjela to izučiti, ostali su pak iznijeli svoje ideje i stajališta poput: dati uenicima mogućnost da se izraze na svoje načine, da različitim metodama dođu do određenih spoznaja, da se učenike ne smije sputavati, da im treba omogućiti da kažu svoja mišljenja u vezi sadržaja i predmeta, te da učenike treba priupitati kakve aktivnosti bi voljeli više raditi, na koje načine bi se voljeli izražavati; učiti i poučavati ih u tom smjeru da shvate i da u svakodnevnom životu sve ide lakše kad su kreativniji i sistematičniji. Neki pak ispitanici smatraju da učenike treba poticati time da bi im se za domaću zadaću odredi što da potraže, neki interesantni zadataci, da pročitaju te da kasnije razredu to ispričaju, prikažu kako i što su pronašli ili da nešto sami naprave i donesu to u školu. Generalno ispitanici smatraju da uenicima treba dati više slobode, vidjeti što njih zanima, osluškivati njihove interese, a to je teško jer svakome treba posvetiti vremena, a u sklopu nastave to je jednostavno neizvedivo. Zamijećena je i napomena kako nastava treba biti interaktivna, jer ako učitelj samo predaje, čitavo vrijeme frontalni rad bez interakcije, neće znati kako učenici usvajaju gradivo, je li im razumljivo. Iz istraživanja je također razvidno kako učitelji smatraju da učenici trebaju biti glavni akteri, glavni sudionici sata, na

što se stavlja poseban naglasak i u “Školi za život“. Svaki učenik u sebi skriva kreativnost, samo je treba potaknuti, otkriti i učitelji samo malo trebaju pripomoći u tome. Ispitanici također napominju kako treba više pozornosti posvetiti individualnom radu i individualiziranim postupcima u radu, znači samo potaknuti njihovu kreativnost i maštu. Time se dobiveni odgovori na istraživačka pitanja u vezi kreativnog izražavanja učenika, te je vidljivo da su ispitanici svjesni važne uloge kreativnosti u odgojno-obrazovnom procesu.

TEMATSKO PODRUČJE:	
Suvremena tehnologija u nastavi	
TEME	PODTEME
OPREMLJENOST ŠKOLE	• opremljenost učionice • nedostatak opreme
POMOĆ U NASTAVI	• prezentacije • demonstracije • simulacije • filmovi • izlaganja
TEHNICIZAM	• korištenje tehnologije radi nje same

Budući da živimo u digitalnom dobu, uslijedilo je pitanje o suvremenoj tehnologiji koja se koristi u realizaciji nastavnog predmeta. Svi ispitanici koriste barem neki oblik suvremene tehnologije u nastavi, a najviše se zapravo koriste računala i projektor (spojen na Internet). Neki učitelji našli su kreativno rješenje jer u učionici nisu imali platno za projekciju, ali su računalo spojili kablom na TV većeg ekrana, stoga je TV je korišten kao platno za projekciju. Pametnu ploču ima zasad samo jedna učionica, ali vjerojatno će se u bližoj budućnosti školska oprema unaprijediti. Tableti još uvijek nisu dostupni, a ispitanici nimalo ne žale za time. Štoviše, neki ispitanici čak smatraju da uvođenje tableta u škole neće biti korisno i da bi djeci bilo korisnije dati neki konkretni problem koji će proučavati i učiti se koncentrirati budući da su u današnje vrijeme dosta dekoncentrirani. Suvremena tehnologija koristi se dakle prema potrebi, za realizaciju nastavnog sata ili kao pomoć u nastavnom satu, ovisno od gradiva koje se obrađuje i aktivnosti na nastavnom satu. Zamijećeno je kako učitelji ne ovise o njoj, neki je čak smatraju distraktirajućom, međutim većina ipak smatra kako suvremena tehnologija pomaže u realizaciji nastavnog sata i kako je učenicima zanimljivije i motiviraniji su za takvu vrstu nastave gdje je uključen neki vid suvremene tehnologije. Ispitanici naglašavaju nejednaku opremljenost učionica i nedostatnost opreme, te se nadaju kako će se sve učionice jednako opremiti, sa svim potrebnim pomagalicama, kako bi nastava bila zanimljivija, suvremenija i kreativnija.

TEMATSKO PODRUČJE:	
Kreativne strategije u nastavi	
TEME	PODTEME
KREATIVNE TEHNIKE	• oluja ideja • umne mape • memorijske kartice • igre
METODE	• rad u paru • rad u skupinama • dramatizacija

Neki ispitanici imali su malo poteškoća s odgovaranjem na pitanje “S kojim kreativnim tehnikama i metodama rada ste upoznati i koliko često ih koristite u nastavi?”, no kad im je objašnjeno što je što, shvatili su da mnogo toga koriste u svakodnevnoj nastavi. Od kreativnih tehnika ispitanici navode kako se najčešće koriste oluje ideja, umne mape, razne igre, memorijske kartice, kvizovi, eksperimenti, pokusi, plakati, uređivanje panoa, dramatizacija tekstova, kreativno pisanje, vremenske lente... Što se metoda tiče, najzastupljenije su metode istraživanja, samostalnog izlaganja, prezentiranja, rad u skupinama, rad u paru, igranje uloga, igra sudnice, demonstracije... Što se učestalosti tiče, neki učitelji navode da ponešto od kreativnih tehnika i metoda koriste svakodnevno, dok neki navode ponekad, ovisno o sadržajima, o mogućnostima i opremljenosti učionice. Ima i ispitanika koji smatraju kako je kreativne tehnike i metode moguće uvesti u svaki predmet, da se ima dovoljno prostora i da se predmeti više trebaju povezivati, kombinirati i da djeca trebaju vidjeti primjenu naučenih sadržaja u svakodnevnom životu. S druge strane, ima i učitelja koji smatraju kako gradiva nekih nastavnih predmeta nije moguće obrađivati na kreativan način. Ispitanicima je teško odrediti kvantitet korištenja kreativnih tehnika i metoda, pošto ih koriste ovisno o gradivu koje se obrađuje, ovisno o prikladnosti, vremenskoj raspoloživosti i opremljenosti učionice i škole općenito.

TEMATSKO PODRUČJE:	
Razredno okruženje	
TEME	PODTEME
FIZIČKI IZGLED UČIONICE	• razmještaj klupa • uređenje panoa • izrađivanje plakata • opremljenost učionice
PSIHOLOŠKO OZRAČJE	• pozitivno okruženje • psihološka sigurnost • psihološka sloboda

Jedna od osnovnih pretpostavki za raznovrsne oblike poticanja kreativnog izražavanja učenika je poticajno razredno okruženje i ugodno razredno ozračje koje će omogućiti nesmetano ispoljavanje kreativnih potencijala učenika (Bedeković, Zrilić, 2009). Ispitanicima su postavljena pitanja “Utječe li način oblikovanja razrednog okruženja na poticanje kreativnosti učenika?” i “Kako oblikujete razredno okruženje (fizički izgled učionice i psihološko ozračje)?”. Ispitanici redom smatraju da ukoliko je okruženje pozitivno, stimulirajuće tj. poticajno da to svakako utječe na kreativnost i kvalitetu nastave, a isto tako i na motivaciju kod učenika. Smatraju kako je fizički izgled učionice bitan, te kako učenike treba što više uključiti u uređenje razreda i ostalih školskih prostorija (izrada plakata, ukrašavanje panoa, ukrasa, uređenje razreda, hodnika, dvorišta) jer to učenike veseli, daje im potvrdu da se njihov rad cijeni, te tako mogu uživati u plodovima svojeg rada. Naglašavaju kako je bitno stvoriti ugodnu razrednu klimu, te kako je važno da se učenici u svom razredu i općenito u školi, osjećaju ugodno, sigurno i slobodno. Većina ispitanika napominje kako razmještaj školskih klupa mijenjaju po potrebi, da je primarno razred složen klasično, zbog praktičnih razloga tj. bolje vidljivosti na ploču ili projekcijsko platno, no kako se kod svakog rada u skupinama klupe drugačije grupiraju. Jedna ispitanica napominje da je isprobavala složiti klupe na različite načine, ali kad bi isprobala shvatila bi da je to zahtjevno za učenike, svako malo se okretati prema ploči, pogotovo dok pišu, da je nepraktično, pošto se i sama uvjerila u to, najčešće samo klasično posloži razred. Neki ispitanici navode kako je prepreka za uređenje po njihovom izboru to što učionice dijele s drugim učiteljima, često drugačijeg mišljenja te da zbog toga moraju raditi kompromise, međutim neki napominju da je ipak sve moguće, da se s kolegama uvijek nekako uspiju dogovoriti. Time se odgovorilo na istraživačko pitanje o oblikovanju poticajnog razrednog okruženja.

TEMATSKO PODRUČJE:	
Dodatne mogućnosti za kreativno izražavanje	
TEME	PODTEME
PEDAGOŠKE SITUACIJE ZA POTICANJE KREATIVNOSTI	• korelacije s drugim nastavnim predmetima • povezivanje sadržaja sa svakodnevnim životom • omogućiti učenicima samostalnost • poticati učenike na kreativno izražavanje • uvođenje novih tehnologija u nastavu
PROSTOR ZA DODATNE MOGUĆNOSTI KREATIVNOG IZRAŽAVANJA UČITELJA	• rasteretiti nastavni plan i program • bolja opremljenost škole • suradnja s kolegama
PROSTOR ZA DODATNE MOGUĆNOSTI KREATIVNOG IZRAŽAVANJA UČENIKA	• projektna nastava • istraživačka nastava • suradnička nastava • izvannastavne aktivnosti

OSTALO	• knjižničar – veća suradnja • kreativne radionice • opremljenost školske knjižnice • stručna usavršavanja
--------	---

Radi potpunijih dogovora na postavljena istraživačka pitanja, ispitanicima su postavljena različita pitanja u intervjuu, kojima se nastojalo istražiti gdje učitelji vide dodatan prostor i mogućnosti za kreativno izražavanje njih samih kao i učenika. Ispitanici smatraju da za poticanje kreativnosti učenicima treba dati mogućnost da sami dolaze do što više informacija i da ih pokušaju prezentirati, ali na osnovi obrasca koje im učitelji ponude tj. onog što je važno. Više ispitanika naglašava kako je bitno učenicima omogućiti više slobode i samostalnosti, a pošto su učenici različitih sposobnosti, različitih interesa, motivacije trebalo bi ih bolje upoznati da bi znali što kome odgovara, što opet iziskuje mnogo vremena (te je zbog opsega posla neizvedivo). Ispitanici smatraju da učenike treba više poticati na promišljanje, povezivati život čovjeka u različitim situacijama, s učenjem i školom, s nastavom općenito, kako bi učenici vidjeli primjenjivost stečenog znanja u svakodnevnom životu. Također, ispitanici smatraju kako nastava treba biti više integrirana, kako treba biti više izvanučioničke nastave, izvannastavnih aktivnosti, te osigurati raznovrsne radionice za učenike gdje će oni ispoljavati svoje interese, a istodobno i učiti i razvijati različite vještine i sposobnosti. Kao najveće prepreke za vlastito kreativno izražavanje ispitanici navode preopterećenost nastavnog plana i programa, a opet navode volju kao glavni uvjet za pozitivne pomake.

Za sam kraj, ispitanicima je bilo postavljeno pitanje što bi najviše voljeli u školi, vezano uz područje kreativnosti, a nakon malo razmišljanja, svi ispitanici dali su opsežne odgovore i iznijeli svoje ideje i promišljanja. Primjerice više ispitanika je spomenulo kako bi se trebalo poraditi na boljoj opremljenosti škole, kako bi trebale biti veće učionice, kako bi bilo dobro da su svi razredi opskrbljeni projektorima i platnima, pametnim pločama, računalima te za eksperimentalne znanosti poput fizike i kemije da bi se trebalo nabaviti više materijala kako bi se kvalitetnije provodili eksperimenti i pokusi i kako bi svi učenici mogli sudjelovati u istima. Unatoč pozitivnim pomacima u opremljenosti škole, neki ispitanici smatraju kako još uvijek računala nisu dovoljno dobra, pa se javljaju poteškoće u izvođenju nastave (više puta borba s tehnikom, da se uopće nešto uspostavi, što smanjuje vrijeme za bavljenje drugim aktivnostima). Ima i ispitanika koji smatraju kako suvremena tehnologija nije rješenje za sve, kako pametne ploče i tableti nisu presudna stvar i kako neće spasiti školu od postojećih problema. Ispitanici naglašavaju kako bi bilo dobro da djeca mogu sama izraziti svoje želje i interese, što bi oni voljeli naučiti, što bi htjeli i da na neki način to pokažu ili

prezentiraju, da učenicima samo treba dati više poticaja, mogućnosti i slobode, da oni što više samostalno kreiraju satove kroz istraživanja, radove u paru i skupinama te da se tako stečeno znanje dalje nadograđuju i koriste u nastavi. Jedna ispitanica zamjećuje kako ima djece koja bi npr. voljela učiti više stranih jezika, pa kako bi bilo dobro da se onda unutar stranog jezika koji učenici uče mogu ukomponirati različiti jezici pa na taj način raditi usporedbe, igre itd. Ispitanici naglašavaju važnost da djeca sama istražuju, da dolaze do nekih zaključaka i to prezentiraju, pa primjerice u obliku priredbe, u obliku panoa, da izraze svoje interese i van školskih okvira, a opet da je vezano uz ono što se radi na nastavi, da se to nekako bolje spoji – škola i svakodnevni život. Zanimljivo je iznijeti razmišljanje jedne ispitanice, da unatoč svim izazovima koje škola nosi, da bi se kroz jedan odgojni i edukativni rad, u različitim smjerovima i vidovima, ne samo vezano za predmet konkretno i za nastavne sadržaje, moglo u djeci poticati kreativnost pa da bi tako lakše rješavali cijeli svoj život i buduće školovanje, njihove buduće uloge kao zaposlenike, obiteljske ljude i tako dalje, svugdje bi ta kreativnost mogla itekako pomoći. Pojedini ispitanici navode kako bi bilo dobro da se bolje opremi školska knjižnica, te kako je potrebno raditi korelacije s drugim nastavnim predmetima, povezivati gradivo da učenici shvate primjenjivost. Također navode više izvannastavnih aktivnosti, pritom neki napominju da i te aktivnosti trebaju biti što modernije, informatičke ili primjerice robotika, suvremene aktivnosti, koje će djeci trebati u budućnosti, korisne za svakodnevni život (premda u školi postoje izvannastavne aktivnosti, po nekima zastarjele poput našivavanja, zadruga, dramske skupine, pjevačkog zbora). Jedna ispitanica smatra kako bi i ostali djelatnici škole mogli dati svoj obol i uključiti se više, održavati kreativne radionice u svojoj domeni gdje ističe knjižničara, kako bi on mogao malo više pridonijeti, osim dana lektire (što je jednom godišnje) da bi se još nešto moglo ostvariti i da ljudi općenito trebaju biti malo kreativniji, ne može se na satu uvijek biti super kreativan, ali na izvannastavnim aktivnostima mogućnosti za kreativno izražavanje su nebrojene. Posebno je zanimljiv odgovor mlade učiteljice koja naglašava kako bi voljela da može bilošto što joj treba za bolju realizaciju nastave, kupiti u dućanu na R1 račun i kako to ne bi ni previše koštalo (smatra kako je školska oprema daleko preskupa) jer su alternative moguće, primjerice da se u velikim robnim kućama iskombinira nešto, puno jeftinije, a još pogotovo ako se daje učenicima da oni sami izrađuju, dinamometar ili nešto, osim što će to naučiti koristiti, oni će sami sudjelovati u izradi, te će se osjećati korisno i produktivno. Navodi mogućnost takvih radova u sklopu tehničke kulture te iznosi primjer kolegice koja predaje Fiziku i Tehničku kulturu, temu za diplomski rad – Kako na Tehničkom raditi eksperimentalni postav za Fiziku te smatra kako je tako nešto izuzetno kreativno i korisno te kako bi se to isto trebalo implementirati u škole.

Ispitanica koja vodi dramsku skupinu primijetila je kako bi se bi se moglo i više učenika uključiti, pa češće izvoditi predstave, a možda i više uključiti učitelje, pa napraviti nekakav tim, da bi to moglo biti zanimljivo. Više ispitanika navodi da bi voljeli da se škola malo više oslobodi u tom kreativnom smjeru, da učitelji više međusobno surađuju (da se nikad nisu našli na sjednici i pričali kako bi mogli poboljšati nastavu, obraditi neku nastavnu temu, napraviti neki projekt zajedno, a mogućnosti su nebrojene, primjerice tema energija može se obrađivati ponešto iz gotovo svakog predmeta, a to bi učenicima bilo odlično, zanimljivo, čitav dan bi se bavili time, u školi i izvan nje. Želja ispitanika je stvoriti pozitivno ozračje u kojem bi u suradničkom odnosu stvarali i učitelji i učenici, radeći na različitim projektima na razvoju kreativnosti i na dobrobit svih. Naglasak je na pozitivnom suradničkom odnosu kao preduvjetu za daljnja ostvarenja. Iz sveg navedenog, dobiveni su odgovori na istraživačko pitanje o mogućnostima kreativnog izražavanja učenika, dobili smo uvid u postojeće stanje u školi te smjernice za budućnost, vidljivo je na čemu bi se još trebalo poraditi i gdje ima mjesta za napredak i otvaranje novih mogućnosti. Naposljetku, iz sveg navedenog je razvidno da ispitanici imaju razvijenu svijest o potrebi i važnosti kreativnog izražavanja u osnovnoj školi te kontinuiranog stručnog usavršavanja i cjeloživotnog obrazovanja u području kreativnosti. Također, vrijedi napomenuti kako su učiteljima dostupne razne edukacije u sklopu eksperimentalnog programa “Škola za život” te kako su već postignuti neki pozitivni pomaci na području kreativnosti u nastavi. U “Školi za život” naglasak je upravo na stjecanju kompetencija, na kreativnom izražavanju, učenju učenja, povezivanju gradiva sa svakodnevnim životom drugim riječima, zalaže se za obrazovanje koje će učenike osposobiti za suvremeni život, svijet rada i nastavak obrazovanja. Isto tako, učitelji će dobiti veću autonomiju u radu, više prostora za kreativnost, smanjenje administrativnih obaveza te će pred sobom imati motivirane učenike koji su slobodni osloboditi svoje kreativne potencijale.

3. Zaključak

Čovjek je kreativno biće. Kreator koji samo treba naučiti razviti svoje potencijale i koristiti svoje mogućnosti. Kako bi u tome uspio potrebni su mu voditelji koji će kroz djetinjstvo biti njegovi roditelji, koji će podupirati njegove ideje, poticati ga na istraživanje, iznošenje svojih viđenja, poticati maštu i samostalno pronalaženje kreativnih rješenja za svakodnevne izazove. Za djetetov daljnji kreativni razvoj biti će odgovorna škola, odnosno njeni odgojno-obrazovni djelatnici koji bi trebali nastavu prilagoditi učenicima, pobrinuti se

da razredna klima bude ugodna i opuštena, unijeti u nastavu kreativnog duha, ohrabrivati učenike, ponuditi učenicima brojne aktivnosti, te unijeti kreativne tehnike u sve nastavne predmete. Dobrobit kreativnosti prepoznala se u prošlom stoljeću i danas se još uvijek pokušava u potpunosti razumjeti. Prepoznavanje važnosti kreativnosti sve više dolazi do izražaja u svim ljudskim djelatnostima, a osobito u području odgoja i obrazovanja. Budući da je kreativnost važna ljudska značajka, potrebno ju je poticati u cjelokupnom odgojno-obrazovnom procesu te je nužno uključiti sve djelatnike odgojno-obrazovnih ustanova, kao i obitelj i cjelokupnu zajednicu. U moderno se vrijeme zbog naglih promjena u društvu i tehnologiji sve više javlja potreba upravo za školama koje će biti okrenute potrebama učenika i poticanju kreativnosti, kako bi učenici što uspješnije razvijali svoje kreativne (stvaralačke) potencijale tijekom odgojno-obrazovnog procesa. Ukoliko se pođe od pretpostavke da je postojanje kreativnosti nužno za pojavu stvaralaštva, postaje očito da je poticanje i razvijanje kreativnosti nužno u današnje vrijeme s obzirom na društveni kontekst i osobitosti 21. stoljeća. Kreativnost (stvaralaštvo) dovodi do napretka u svim oblicima; društvenog, kulturnog, tehnološkog napretka i dr. Kako je napredak u svakom pogledu cilj modernog vremena, a on se postiže upravo razvojem stvaralaštva, potrebno je krenuti od samog početka, odnosno od poticanja i razvijanja kreativnosti kod učenika već od rane dobi, kako bi učenici postali budući stvaratelji. Kreativnost je gotovo nemoguće jednoznačno definirati, ali možemo reći da je to stvaranje novih ideja i pojmova, novih rješenja problema te stvaranje veza između postojećih ideja ili pojmova. Kreativnost je vještina koja se (bez obzira na krive pretpostavke iz prošlosti) ipak može razvijati uz stimuliranje i vježbanje. Na kreativnost u odgojno-obrazovnom procesu se gleda kao na fenomen koji tradicionalnu i reproduktivnom znanju usmjerenu nastavu, mijenja u humanističku, stvaralačku i otvorenu, nastavu okrenutu kompetencijama i budućnosti. Važnost poticanja kreativnog mišljenja i izražavanja jedno je od ključnih obilježja suvremene nastave. Pred učitelje se stoga postavljaju zahtjevi za novim kompetencijama koje proizlaze iz njihove profesionalne uloge, pri čemu kreativnost predstavlja značajnu profesionalnu kompetenciju koju od učitelja zahtijeva današnja škola stavljena pred izazov nove paradigme čiju osnovu, između ostaloga, čine i promjene prema kreativnoj nastavi. Na pragu smo cjelovite kurikularne reforme u Hrvatskoj gdje se naglasak stavlja na poticanje i razvijanje kreativnog izražavanja učenika, te osposobljavanje za samostalni daljnji razvoj. Važnost u promjenama koje donosi eksperimentalni program "Škola za život" je na provođenju aktivnosti s učenicima, novim tehnikama i metodama poučavanja te u osposobljavanju učenika da usvoje vještinu samostalnog učenja. Poseban naglasak stavlja se na stjecanje kompetencija te oslobađanje

kreativnosti i ispunjenje potencijala svih učenika (uz provođenje kreativne nastave). Bitna odlika kreativne nastave leži u dobrom poznavanju učenikove ličnosti, a osnovu kreativnog rada učitelja čini izgrađen vlastiti kreativan stav kao polaznica za osnaživanje kreativnih potencijala učenika. Također, u školama se želi ostvariti suradnja učitelja i učenika te njihovih roditelja jer cilj je svima jednak - kvalitetno obrazovanje djece. Kreativnost i stvaralaštvo u nastavi treba omogućiti promjenom odnosa iz suparničkog u suradnički, gdje su dobro došla neobična pitanja i inicijative, gdje se uči da nije samo jedan odgovor točan, gdje je dozvoljeno činiti i pogreške, ali i primjenom pojedinih metoda, tehnika i postupaka kojima se potiče kreativnost. U radu škole naglasak bi trebalo staviti na odgajanje samostalnih, kreativnih, kritičnih i inovativnih ljudi, a to se može postići razvijanjem kreativnosti i mašte kod učenika tijekom odgojno-obrazovnog procesa. Također je potrebno da učitelji i sami budu kreativni jer će tako pružiti primjer učenicima, a poznato je kako se kreativnost učitelja uzima kao glavna pretpostavka za razvijanje kreativnog učenika. Učitelj u svom radu mora krenuti od pretpostavke da svaki učenik u sebi ima kreativne potencijale te ih treba poticati. Učiteljeva kreativnost, kao i kreativnost svake osobe, podložna je mnogim utjecajima koji su u školskim uvjetima još i izraženiji. Svakodnevni međuljudski odnosi s kolegama, učenicima, roditeljima, uvjeti rada, plaća i ostali ekstrinzični faktori utječu u manjoj ili većoj mjeri na motivaciju u pozitivnom ili negativnom smislu, ali najvažnija je intrinzična motivacija, ona koja dolazi iz samog pojedinca uslijed zadovoljstva učiteljskim pozivom. Učitelji bi trebali podupirati učenike da pri obradi neke nastavne cjeline daju svoj doprinos i da se aktivno uključe u nastavu pritom dajući prednost učenicima u iznošenju svojih razmišljanja, a tek nakon toga razmatrajući prijedloge iz drugih izvora. Škole koje na prvo mjesto stave razvoj kreativnosti svojih učenika umjesto bubanja mnoštva nepotrebnih činjenica trebaju biti naša budućnost. Učitelj je u takvoj školi samo voditelj i organizator procesa učenja. dakle nije netko suprotstavljen učenicima, nego djeluje poticajno stvarajući prijateljsko okruženje za rad učenika. To je škola u kojoj će učenici učiti razmišljati, rješavati probleme, slobodno smišljati i realizirati svoje ideje, a pored toga u ugodnoj atmosferi škole učiti se uzajamnom, uvažavanju, komuniciranju, suradničkom učenju, toleranciji i prihvaćanju. Nadalje, za razvoj kreativnosti kod učenika potrebno je osigurati psihološku slobodu i sigurnost, pozitivno okruženje te koristiti odgovarajuće strategije i tehnike koje će potaknuti učenike na razmišljanje, slobodu izražavanja, a samim time i na kreativnost. Kreativne tehnike su metode za poticanje kreativnosti, za pronalaženje alternativnog pristupa, povećanje maštovitosti i dobivanje novih ideja za rješavanje zadataka ili rješavanja problema i moguće ih je svakodnevno koristiti u nastavi. Uz korištenje kreativnih tehnika i metoda, učitelji bi

trebali u današnjim školama osigurati ozračje koje će učenike poticati na kreativan rad i to razgovorom, zajedničkim planiranjem s učenicima, postavljanjem neobičnih pitanja i ideja, prihvaćanjem učeničke inicijative, novih različitih rješenja i pristupa.

Kreativnost učenicima omogućava da istraže svoje sposobnosti, razviju vlastite stavove, postanu samostalni i nauče pronalaziti rješenja različitih problema na neobične i drugačije načine. Kroz kreativnu nastavu učenicima se daje prilika da izraze vlastito mišljenje i formiraju pozitivnu sliku o sebi, a istovremeno svojim idejama pridonese i radu škole i zajednice. Važno je učenike poimati kao stvaralačke ličnosti koje imaju potencijal za pronalaženje novih mogućnosti i rješenja, umjesto kao pasivne sudionike odgojno-obrazovnog procesa. Iako bi to bilo poželjno, prema Koludrović, Reić Ercegovac (2010) gotovo je nemoguće dati jedinstven i kvalitetan model implementacije kreativnosti u cjelokupni nastavni proces, jer svaka škola ima svoje specifične značajke s obzirom na specifičnost društva u kojem djeluje. Jednako tako, u svakom razredu sudjeluju učenici s različitim željama i mogućnostima te učitelji s različitim osobnim stilovima poučavanja, načinom komunikacije i suradnje s učenicima. Ipak, način koji svakako pridonosi implementaciji kreativnosti jest da se učiteljima omogući prostor, vrijeme i materijali za kreativan rad te da se učitelje poučava o načinima i mogućnostima poticanja kreativnosti u školi (Koludrović, Reić Ercegovac, 2010). Zaključno s tim, kreativan će učitelj u kreativnoj nastavi omogućiti učeniku da spozna sebe, identificira interes za neko područje stvaralaštva, sazna objektivne i subjektivne uvjete koji mu omogućavaju nesmetan razvoj te ukazati na perspektivu razvoja. Tako obrazovani pojedinac znati će kako učiti i kako se mijenjati, a stvaralaštvo će postati proces kojim se označavaju promjene koje donose napredak (Stevanović, 2006). Prema Koludrović, Reić Ercegovac (2010) korist od ovakvog načina rada i promišljanja neupitna je. Samo fleksibilni učenici, koji su naučili kreativno rješavati probleme, suradnički učiti i poštivati razlike, mogu aktivno djelovati u društvu.

Kao što je i vidljivo iz empirijskog djela, učitelji u osnovnoj školi svjesni su važnosti kreativnog izražavanja, kako vlastitog tako i kreativnog izražavanja učenika, ali i prepreka i nedostataka školskog sustava s kojima se učitelji različito nose. Kako su neki učitelji kreativniji od drugih, neke prepreke im ne predstavljaju problem, jer uostalom i smatraju da svaki problem ima rješenje. Provedenim istraživanjem dobiveni su odgovori na ranije postavljena istraživačka pitanja koja su radi preglednosti ponovo izlistana zajedno sa sažetim odgovorima.

1. Na koji način učitelji definiraju i percipiraju kreativnost?

Ispitani učitelji ispravno percipiraju kreativnost te je definiraju vlastitim riječima na tragu općeprihvaćenih suvremenih definicija kreativnosti različitih autora (navedenih na početku rada). Uz mnoge definicije i pokušaje izdvajaju se: originalnost, posebnost, neuobičajenost, nešto svojstveno svima nama, sposobnost izražavanja vlastitih ideja na originalan način. Ispitani učitelji smatraju da je kreativnost izuzetno bitna na nastanak inovacija, novih kreacija, kao i za razvijanje potencijala i kako bi sama nastava bila originalnija, zanimljivija i produktivnija.

2. Što učitelji smatraju karakteristikama kreativnog učitelja?

Ispitani učitelji najčešće navode ove karakteristike kreativnih učitelja: originalnost, zanimljivost, fleksibilnost, mogućnost improvizacije, inovativnost, snalažljivost, obazrivost, upornost, divergentnost u razmišljanju, prilagodljivost, učljivost, prihvaćanje izazova, spremnost na suradnju, konstantnost u usavršavanju itd

3. Koje su (prema mišljenju učitelja) karakteristike kreativnog učenika?

Ispitani učitelji najčešće navode ove karakteristike kreativnih učenika: originalno izražavanje, snalažljivost, improviziranje, spremnost na učenje, istraživanje, prihvaćanje i iznošenje neobičnih ideja, odstupanje od strogih normi, dolaženje do određenih spoznaja na neobičan način...

4. Smatraju li učitelji da imaju dovoljno mogućnosti za vlastito kreativno izražavanje?

I da i ne. Učitelji razredne nastave smatraju da imaju više slobode od učitelja predmetne nastave, no naglašava se da je nastavni plan i program prenatrpan te ostaje premalo vremena za kreativno izražavanje.

5. Koje kreativne tehnike i metode su prisutne u odgojno-obrazovnom procesu?

Ispitani učitelji najviše koriste umne mape, oluju ideja, memorijske kartice, razne igre, dramatizacije, rad u paru, rad u skupinama...

6. Kako potaknuti učenike na kreativno izražavanje?

Ispitani učitelji smatraju da je za poticanje učenika na kreativno izražavanje nužno učenicima osigurati slobodu, uvažavati njihova, različita mišljenja i neobične ideje, osluškiivati njihove interese, davati im izazovnije, kreativne zadatke. Također, učenicima treba omogućiti interaktivnu nastavu, projektnu nastavu te više izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti.

7. Kako učitelji oblikuju poticajno razredno okruženje u osnovnoj školi?

Učitelji u osnovnoj školi oblikuju poticajno razredno okruženje fizički - razmještaj klupa, uređenje panoa, izrađivanje plakata, opremljenost učionice korištenje suvremene tehnologije u nastavi itd. Ali i psihološko, trude se stvoriti pozitivno i poticajno okruženje, osigurati učenicima psihološku sigurnost i psihološku slobodu.

Navedeni rezultati dobiveni istraživanjem mogu poslužiti kao smjernice za navedenu školu, pošto je dobiven uvid u trenutno stanje, gdje postoje mogućnosti za kreativno izražavanje u školi. Kako bismo elaborirali praznine u znanstvenoj spoznaji uočava se potrebu za dodatnim empirijskim istraživanjima. tako će se istraživanje u budućnosti proširiti i na učeničku perspektivu, te bi svakako bilo zanimljivo usporediti obje strane – učiteljsku i učeničku.

Kao najveće prepreke realizaciji kreativne nastave ispitanici navode preopterećenost, prenatrpani nastavni plan i program, nedovoljnu opremljenost škole, te nedostatak vremena. Uz sve napore koje svakodnevno ulažu u realizaciju kreativnije i kvalitetnije nastave, ispitanici su također svjesni da postoji mjesta za napredak i da bi se više pozornosti trebalo pridati kreativnom izražavanju učenika. Smatraju kako bi se morali neprestano usavršavati, kroz razne stručne skupove, sjednice, stručna usavršavanja, radionice, knjige itd. kako bi bili dobar primjer učenicima i kako bi ih više poticali na kreativno izražavanje. Uz kreativne tehnike, metode i korištenje suvremene tehnologije u nastavi, ispitanici ipak vide mjesta za napredak na području kreativnosti u realiziranju projektne i istraživačke nastave, suradničkog učenja kao i izvan same nastave, u pružanju učenicima mogućnost pohađanja raznih radionica, dodatnih sadržaja, izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti, terenskih nastava itd. Dakle, prostora za poboljšanje ima, mogućnosti za kreativno izražavanje su brojne, samo treba poraditi na boljoj implementaciji istih u odgojno-obrazovni sustav, a u tom pothvatu upravo će pomoći „Škola za život“. Za kraj, poslužit ću se citatom jedne ispitanice kako je važno u školi stvoriti suradnički odnos i čime bi svi trebali težiti: “Stvoriti pozitivno ozračje u kojem bi u suradničkom odnosu stvarali i učitelji i učenici, radeći na različitim projektima na razvoju kreativnosti i na dobrobit sviju.“ Nastava mora učenicima omogućiti da steknu kompetencije i znanja koja će im pomoći u budućem profesionalnom i privatnom životu. Učenike stoga treba pripremiti za život nakon školovanja i naučiti ih da razmišljaju kreativno i da se kritički odnose prema informacijama koje primaju. Stoga, neka naše škole ne pripremaju učenike za ispit već za život.

4. Literatura:

- Arar, Lj., Rački, Ž. (2003) *Priroda kreativnosti*. Psihologijske teme. 12 (3), str. 3 - 22
- Balažević, E. (2010) *Kreativnost u nastavi*. Život i škola, 23 (1), str. 181 - 184
- Bedeković, V., Zrilić, S. (2009) *Kreativnost kao profesionalna kompetencija i perspektive cjeloživotnog obrazovanja učitelja*. U: Bouillet, D., Matijević, M., (ur.) Kurikulum ranog odgoja i obveznog obrazovanja (str. 671 - 685) Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Bedeković, J., Bedeković, V., Zrilić, S. (2012) *Kreativnost kao profesionalna kompetencija učitelja primarnog obrazovanja* / International Expert Science Conference - "Modern approaches to teaching the coming generations" / Orel, M. (ur.). Ljubljana: Eduvision, str. 233-251 (predavanje, međunarodna recenzija, objavljeni rad, znanstveni).
- Bilopavlović, T., Čudina-Obradović, M. (1997). *Dosadno mi je, što da radim: priručnik za razvijanje dječje kreativnosti*. Zagreb: Školska knjiga
- Bognar, B. (2004) *Poticanje kreativnosti u školskim uvjetima*. Napredak, 145 (3), 269-283.
- Bognar, B. (2006) *Akcijska istraživanja u školi*. Odgojne znanosti, 8 (1), 209-227.
- Bognar, L., Bognar, B. (2007) *Kreativnost učitelja kao značajna kompetencija nastavničke profesije*. U Babić, N. (ur.), Kompetencije i kompetentnost učitelja (421-428). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera
- Bognar, B. (2010) *Škola koja razvija kreativnost* (dostupno na www.nastavnickovodstvo.net/index.php/.../9-kreativnost?...koja-razvija-kreativnost pristupljeno 20.06.2019)
- Bognar, L. (2012) *Kreativnost u nastavi*. Napredak, 153 (1), str. 9 - 20
- Bognar, L., Matijević, M. (2002) *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bognar, L., Somolanji, I. (2008) *Kreativnost u osnovnoškolskim uvjetima*. Život i škola, časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja, 182 (19), 87-94.
- Braun, V., Clarke, V. (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101
- Buzan, T. (1988) *Super-Creativity*. An Interactive Guidebook. New York: St. Martin's Press
- Cvetković-Lay, J., Pečjak, V. (2004) *Možeš i drukčije: priručnik s vježbama za poticanje kreativnog mišljenja*. Zagreb: Alinea
- Degmečić, D. (2017) *Kreativni um*. Zagreb: Medicinska naklada
- Domović, V. (2003) *Školsko ozračje i učinkovitost škole*. Zagreb: Slap
- Dryden, G., Vos, J. (2001) *Revolucija u učenju: kako promijeniti načina na koji svijet uči*. Zagreb: Educa.

- Glasser W. (1993) *Nastavnik u kvalitetnoj školi*. Zagreb: Educa
- Glasser W. (2005) *Kvalitetna škola*. Zagreb: Educa
- Herrmann E. (2017) *100 aktivnosti prema metodi Montessori*. Zagreb: Mozaik knjiga
- Huzjak, M. (2006) *Darovitost, talent i kreativnost u odgojnom procesu*. *Odgojne znanosti*, 8 (1): 289-300
- Isenberg, P. J. i Jalongo R. M.(1997) *Creative Expression and Play in Early Childhood Curriculum*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Jukić, R. (2010). *Metodički stil i takt nastavnika kao poticaj kreativnosti učenika*. *Pedagoški istraživanja*, 7 (2): 291–305
- Kam Keong Y. (2008) *Budite kreativni: Dopustite procvat svojoj kreativnosti*. Varaždin: Katarina Zrinski
- Koludrović, M., Reić Ercegovac, I., (2010) Poticanje učenika na kreativno mišljenje u suvremenoj nastavi. *Odgojne znanosti* 12 (2), str. 427-439
- Kunac, S. (2015) *Kreativnost i pedagogija*. *Napredak*, 156 (4): 423-446
- Krnjajić, S. (2006) *Humor u razredu*, u knjizi radova "Pretpostavke uspešne nastave", priredio: Stevan Krnjajić, Institut za pedagoška istraživanja, biblioteka. *Pedagoška teorija i praksa* 17, Beograd, str. 203. – 228.
- Lehman, J. D., Kahle, J. B., Nordland F. (1981) Cognitive development and creativity: A study in two high schools. *Science Education* 65 (2), str. 197 - 206
- Leopoldino, D. M. i sur, (2016) *Creativity techniques: a systematic literature review*, *Product: Management & Development*, 14, 95-99
- Majl, A. (1968) *Kreativnost u nastavi*. Sarajevo: Svjetlost
- Maksić, S. (2006) *Podsticanje kreativnosti u školi*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja
- Matijević, M. (2009). Od reproduktivnog prema kreativnom učitelju. U L. Bogar, J. Whitehead, B. Bogar, M. Perić Kraljik, i K. Munk (ur.). *Poticanje stvaralaštva u odgoju i obrazovanju* (str. 17-23). Požega
- Maslow, H. A. (1968) *Toward a Psychology of Being*. New York: D. Van Nostrand Company.
- Matijević M., Bilić V., Opić S. (2016) *Pedagogija za učitelje i nastavnike*. Zagreb: Školska knjiga
- Michalko M, (2010) *Thinkertoys: A Handbook of Creative-Thinking Techniques*, Toronto: Ten Speed Press
- Mijatović, A. (2000) *Leksikon temeljnih pedagoških pojmova*. Zagreb: Edip
- Morais M. F., Azevedo, I. (2011) *What is a Creative Teacher and What is a Creative Pupil?* *Perceptions of Teachers*. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 12: 330–339

- Ninčević, M. & Jurić, D. (2016). Uloga kompetencije kreativnosti i socijalne kompetencije u nastavi vjeronauka. *Obnovljeni život*, 71 (2): 247-256
- Ozimec S. (1987) *Odgoj kreativnosti*. Varaždin: Općinski Savez društva „Naša djeca“
- Ozimec, S. (1996). *Otkriće kreativnosti*. Varaždinske toplice: Tonimir
- Peteh M. (2003) *Radost stvaranja*. Zagreb: Alineja
- Petz, B. (2005) *Psihologijski rječnik*. Jastrebarsko: Naklada slap.
- Perić, B. (2013) *Kreativnost u nastavi*. *Život i škola*, 59 (1) :145-150
- Previšić, V. (2005) Kurikulum suvremenog odgoja i škole: metodologija i struktura. *Pedagoški istraživanja*, 2 (2), 165 – 175.
- Rogers, C.R. (1985) *Freedom to Learn, A View of What Education Might Become*, Charles E: Merrill Publishing Company, Columbus, Ohio
- Schroeder S. (2016) *Simply Brilliant: Powerful Techniques to Unlock Your Creativity and Spark New Ideas*, AMACOM eBook
- Sekulić-Majurec, A. (1997) *Poticanje stvaralačkog mišljenja u školi*. U: Pavlinović–Pivac, M. (ur.), *Stvaralaštvo u školi: zbornik radova*. Zagreb: Osnovna škola Matije Gupca.
- Sekulić–Majurec, A. (2007) *Uloga sudionika odgojno – obrazovnog procesa u stvaranju, provedbi i vrednovanju kurikuluma*. U: Previšić, V. (ur.), *Kurikulum: teorije–metodologija–sadržaj–struktura*. Zagreb, Školska knjiga, 351 – 380.
- Simel, S., Gazibara, S. (2013) *Kreativnost u nastavi hrvatskoga jezika*. *Život i škola*, 59 (29) str. 188 - 204
- Slunjski, E. (2013) *Kako djetetu pomoći da (p)ostane kreativno i da se izražava jezikom umjetnosti*. Zagreb: Element
- Starko, A. J. (2005) *Creativity in the Classroom: Schools of Curious Delight*. New Yourk: Routledge
- Sternberg, R.J., Williams, W.M. (1996) *How to develop student creativity?* Association for supervision and curriculum Development. Alexandria, Virgini
- Sternberg, R. J., Lubart, T. I. (1995) *Defying the crowd: Cultivating creativity in a culture of conformity*. New York, NY: Free Press
- Stevanović, M. (1986) *Kreativnost nastavnika i učenika u nastavi*. Pula: Istarska naklada
- Stevanović, M. (1997). *Edukacija za stvaralaštvo*. Varaždinske Toplice: Tonimir
- Stevanović, M. (1999). *Kreatologija*. Varaždinske Toplice: Tonimir
- Stevanović, M. (2002) *Škola i stvaralaštvo*. Labin: MediaDesign
- Stevanović, M. (2003) *Modeli kreativne nastave*. Rijeka: Andromeda

- Somolanji, I., Bognar, L., (2008) Kreativnost u osnovnoškolskim uvjetima. *Život i škola*. 19 (1), str. 87 – 94
- Svedružić, A. (2005) Kreativnost i divergentno mišljenje u nastavi prirodoslovlja. *Metodički ogledi*. 12 (2) str. 103 - 118
- Stoll, L., Fink, D. (2000) *Mijenjajmo naše škole: kako unaprijediti djelotvornost i kvalitetu škola*. Zagreb: Educa.
- Torrance, E.P. (1965) *Rewarding Creative Behavior, Experiment in Classroom Creativity*, Prentice-Hall, INC. London
- Treffinger, Donald J. (i sur.) (2002). *Assessing creativity: A Guide for Educators*. Sarasota/Florida: Center for Creative Learning.
- Zrilić, S., Košta, T. (2009) Učitelj – kreator izvannastavih aktivnosti. *Magistra Iadertina*, 4 (1): 159-170
- Hrvatska Enciklopedija (dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/>, pristupljeno 02.06.2019.)

5. Prilozi

MOGUĆNOSTI KREATIVNOG IZRAŽAVANJA U OSNOVNOJ ŠKOLI

1. Koji nastavni predmet predajete u školi? Koliko dugo?
2. Znamo da je gotovo nemoguće jednoznačno definirati kreativnost i da ovisi o mnogim čimbenicima, međutim kako biste Vi svojim riječima definirali kreativnost?
3. Smatrate li da je kreativnost učitelja urođena ili se može steći, naučiti? (Je li to dar koji imaju samo pojedinci ili se radi o osobini koja se vremenom može steći?) Zašto nam je bitna?
4. Smatrate li da Vaša kreativnost utječe na kvalitetu nastave? Imate li u sklopu nastavnog sata Vi dovoljno prostora i mogućnosti za kreativno izražavanje? (Ako ne, što smatrate najvećom preprekom?)
5. Prema Vašem mišljenju koje su karakteristike kreativnog učitelja?
6. Prema Vašem mišljenju koje su karakteristike kreativnog učenika?
7. Kako poticati kreativno izražavanje učenika? Kako omogućiti učenicima da budu kreativniji na nastavnom satu?
8. Koristite li suvremenu tehnologiju u realizaciji nastavnog predmeta (projektor, pametna ploča, računala, tableti, TV)? Na koje načine? Koliko često?
9. S kojim kreativnim tehnikama i metodama ste upoznati i koliko često ih koristite u nastavi?
10. Utječe li način oblikovanja razrednog okruženja na poticanje kreativnosti učenika? Kako oblikujete razredno okruženje? (fizički izgled učionice i psihološko ozračje)
11. Kako stvarati pedagoške situacije koje će poticati kreativnost? Gdje vidite prostor za dodatne mogućnosti kreativnog izražavanja učenika i Vas kao učitelja?
12. Za kraj, vezano uz područje kreativnosti, najviše biste voljeli da u školi možete?

Sažetak

Kroz povijest odnos škole i kreativnosti nije bio idealan, a i danas mnogi kritičari upozoravaju da škola više sputava nego li potiče kreativnost. Međutim, sve više se prepoznaje značenje kreativnosti kako za osobni rast i razvoj pojedinca, tako i za uspješan razvoj svih društvenih djelatnosti. Važnost kreativnosti očituje se u stvaranju novih ideja, stvari i rješenja koja su od presudne važnosti za kvalitetniju budućnost pojedinaca, ali i cjelokupnog društva. Bez kreativnosti danas ne bi postojali izumi kao što su struja, računala, mobiteli i brojni drugi bez kojih je današnji život gotovo nezamisliv. Budući da u školi provodimo dobar dio svog života, škola bi uz obrazovanje, trebala i odgajati, razvijati i poticati oslobađanje kreativnih potencijala svih učenika. U odgojno-obrazovnom procesu jedan od ključan faktora su upravo kreativni učitelji, koji će vlastitim kreativnim izražavanjem, korištenjem kreativnih tehnika i metoda, korištenjem suvremene tehnologije u nastavi, biti pozitivan primjer učenicima, te će pravodobnim poticajima pomagati učenicima razvijati njihove kompetencije i kreativne potencijale. U takvom pozitivnom ozračju gdje će biti prihvaćeni, gdje će im biti osigurana psihološka sloboda i sigurnost, učenici će biti kreativniji i produktivniji, te zadovoljniji.

Cilj empirijskog dijela rada bio je pobliže istražiti fenomen kreativnosti s naglaskom na učiteljsku perspektivu, te pronaći načine kako bi se kreativnost od strane učitelja i od strane učenika mogla implementirati u odgojno-obrazovni proces današnjice i učiniti školski sustav zanimljivijim i efikasnijim, gdje se ljudski potencijali njeguju i razvijaju. Nastojalo se izvidjeti postojeće stanje u odabranoj osnovnoj školi, istražiti kako omogućiti i poticati kreativno izražavanje i učitelja i učenika u svakodnevnom nastavnom procesu i istražiti gdje postoji prostor za dodatne mogućnosti kreativnog izražavanja učenika i učitelja, a unutar okvira osnovne škole.

Ključne riječi: kreativnost, kreativne tehnike, kreativna nastava, kreativni učitelj

Summary

Throughout the history, relationship between school and creativity was not ideal and still today many critics warn that school more restrains than stimulates creativity. However, the importance of creativity is increasingly recognized both for personal growth and development, and for the successful development of all social activities. The importance of creativity is manifested in the creation of new ideas, things and solutions that are of crucial importance for the better future of individuals, but also of the whole society. Without creativity, today there will be no inventions such as electricity, computers, cell phones and many others without today's life would be almost unimaginable. Since we spend a good part of our life in school, the school should, along with education, develop and encourage liberation of creative potential of all students. In the educational process, one of the key factors are creative teachers, who will use their own creative expression, creative techniques and methods, modern technology in teaching and be a positive example for students and with timely incentives help students develop their competences and creative potential. In such a positive atmosphere where they will be accepted, where they will be assured of psychological freedom and security, students will be more creative, productive and more satisfied.

The aim of the empirical part of the paper was to explore the phenomenon of creativity with an emphasis on the teacher's perspective and to find ways to implement the creativity of teachers and students in the educational process and make the school system more interesting and efficient, where human resources are nurtured and developed. It ought to explore the existing situation in the selected elementary school, explore how to enable and encourage creative expression of both teachers and students in the everyday teaching process and explore where there is space for additional creative and expressive expression of pupils and teachers within the framework of elementary school.

Keywords: creativity, creative techniques, creative teaching, creative teacher